

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**ДИСКУРСИВНА РЕАЛІЗАЦІЯ МОДУСНО-МОДАЛЬНОЇ КАТЕГОРІЇ
ПЕРЕПОВІДНОСТІ У ДРАМАХ НЕДИ НЕЖДАНІ**

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»
студентки IV курсу
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»,
спеціалізації 035.01 «Українська мова
і література», ОПП «Українська мова і
література та західноєвропейська
мова»

Марії Андріївни КОВАЛЬОВОЇ

Науковий керівник:

д. філол. н., професор кафедри
української мови та прикладної
лінгвістики

Оксана ПІКА

«Допущено до захисту»

протокол засідання

кафедри української мови та прикладної лінгвістики

№ 16 від 11 червня 2025 року

завідувач кафедри

к. філол. н., доцент **Сергій РІЗНИК**

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячено аналізу функціонування та способів вираження модусно-модальної категорії переповідності у п'єсах Неди Неждани «І все-таки я тебе зраджу» і «Той, що відчиняє двері». Актуальність дослідження зумовлена необхідністю сучасного лінгвістичного осмислення стратегій передачі чужого мовлення у драматичному дискурсі.

Об'єктом дослідження є модусно-модальна категорія переповідності; предмет – її дискурсивна реалізація у драмах Неди Неждани. Його мета – вивчення специфіки функціонування переповідності у драматичних текстах. Визначено конкретні завдання: з'ясування природи переповідності та її зв'язку з модусом та модальністю, аналіз способів її реалізації та інтерпретації у межах конкретних текстів.

Дослідження ґрунтується на інтеграції підходів дискурсивної, когнітивної та комунікативної лінгвістики. У роботі поєднано використання загальнонаукових, загальнолінгвістичних, комунікативно-прагматичних методів.

Наукова робота має чітко оформлену структуру (вступ, 2 розділи, зокрема теоретичний і практичний, які мають 3 та 2 підрозділи відповідно, загальні висновки, списки використаної літератури і фактичного матеріалу).

У ході дослідження було виявлено, що переповідність як підкатегорія евіденційності реалізує переважно недослівну передачу чужих висловлювань і виконує ряд властивих їй функцій. Дослідження засвідчило наявність інвентаря способів вираження переповідності. У межах парадигми модусу й модальності переповідність виявляє себе як результат їхньої взаємодії.

Проаналізовано особливості реалізації переповідності в творах Неди Неждани, що демонструють варіативність її функціональних типів. Їх використання засвідчують приклади, де переповідність створює ретроспекцію, зміщення акцентів, психологічне заглиблення в образи персонажів. Виявлено

авторські способи вираження переповідності в текстах авторки та подано їхні схематичні відповідники.

Ключові слова: *переповідність, модальність, модус, непряма евіденційність, вербалізація, переповідні конструкції, дискурсивна лінгвістика, драматичний дискурс, сучасна українська літературна мова, Неда Неждана.*

ABSTRACT

The research is devoted to the analysis of the functioning and ways of expressing the modus-modal category of renarration in Neda Nezhdan's plays "And Yet I Will Betray You" and "The One Who Opens the Door". It is relevant due to the need for modern linguistic understanding of strategies for conveying someone else's speech in dramatic discourse.

The research object is the modus-modal category of renarration; the subject is its discursive realization in Neda Nezhdana's plays. Its purpose is to study the specifics of renarration functioning in dramatic texts. Specific tasks have been defined: to clarify the nature of renarration and its connection with modus and modality, to analyze the ways of its realization and interpretation within specific texts.

The research is based on the integration of discursive, cognitive, and communicative linguistic approaches. The work combining the use of general scientific, general linguistic, communicative, and pragmatic methods.

The research paper has a well-defined structure (introduction, two chapters, namely theoretical and practical, which have three and two subchapters, accordingly, general conclusions, lists of references and factual material).

The research revealed that renarration, as a subcategory of evidentiality, mainly involves the non-literal reporting of other speakers' utterances and performs a number of functions inherent to it. It demonstrated the availability of a set of means for expressing renarration. Within the paradigm of mode and modality, renarration appears as a result of their interaction.

It analyzes the peculiarities of renarration realization in Neda Nezhdana's works, which demonstrate the variability of its functional types. Their use is evidenced by examples where the narrative creates retrospection, a shift in emphasis, and psychological immersion in the characters' images. The author's own ways of expressing renarration in the author's texts are revealed and their schematic correspondences are presented.

Key words: *renarration, modality, modus, indirect evidentiality, verbalization, renarrative constructions, discursive linguistics, dramatic discourse, contemporary Ukrainian literature language, Neda Nezhdana.*

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КАТЕГОРІЇ ПЕРЕПОВІДНОСТІ В ДИСКУРСИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	11
1.1. Модусно-модальна категорія переповідності у парадигмі сучасної дискурсивної лінгвістики	11
1.2. Місце переповідності в модусно-модальній системі категорій	18
1.3. Категорія переповідності в типології дискурсів як аспект сучасного дискурсивно-прагматичного аналізу	21
РОЗДІЛ 2. ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ ПЕРЕПОВІДНОСТІ У ДРАМАТУРГІЇ НЕДИ НЕЖДАНИ	28
2.1. Дискурсивні механізми реалізації переповідності у драматичних творах Неди Неждани	31
2.2. Типологія та засоби вираження категорії переповідності в драматургії Неди Неждани	55
Висновки до другого розділу	62
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ МАТЕРІАЛІВ	69
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ	76

ВСТУП

Сучасний етап мовознавчих досліджень зосереджується на прагматичному аналізі дискурсів та комунікативних ситуацій. Такі дослідження враховують як особливості реалізації мовних засобів передачі інформації комунікантами, так ширший контекст – когнітивні та позамовні фактори тощо (так названий *контекст*), що впливають на мовну взаємодію. Отже, текст співіснує з цим контекстом, що і сприяє формуванню дискурсу. Мовознавці вивчають ці сформовані дискурси, аналізують реалізацію текстово-дискурсивних та модальних категорій: перші визначають організацію тексту, тоді як другі впливають на його інтерпретацію. У цьому дослідженні ми проаналізуємо реалізацію модальної категорії переповідності у драматичному дискурсі Неди Неждани.

Модусно-модальна категорія переповідності відіграє одну з ключових ролей у прагматичному дискурсі, оскільки визначає способи передачі чужої думки в комунікативному процесі. Це явище привернуло увагу багатьох дослідників, серед яких Ф. Бацевич [2023], О. Кравцова [2018a; 2018b; 2018c; 2018d; 2018e; 2019a; 2019b; 2019c; 2020], Д. Харитонова [2015] та інші. Дослідження категорії переповідності ускладнюється її специфічною природою та межовим характером. По-перше, досі тривають дискусії щодо зарахування досліджуваної категорії до парадигми евіденційності, де переповідність є її вузьким розумінням. По-друге, переповідність може реалізуватися через різні форми, зокрема модальні маркери, синтаксичні конструкції, пряму, непряму, невласне пряму мову, ремарки тощо. По-третє, стостерігаємо розмиті межі між вираженням категорії переповідності та застосуванням інтертекстуальності. Проблема полягає в тому, що читач не завжди може зрозуміти, чи автор лише цитує чуже мовлення, чи все-таки переосмислює його. І найголовніше, по-четверте, у текстах різних стилів ця категорія не функціонує ізольовано, а взаємодіє з контекстом та комунікативною ситуацією, які можуть впливати на її смислове та функціональне навантаження.

Актуальність нашої наукової роботи зумовлена його новизною. Твори Неди Неждани привертають більше уваги саме літературознавців, наприклад, дослідження О. Бойко [2020], О. Бондаревої [2022; 2023], Ж. Бортнік [2011], Н. Василівської [2018], Г. Довгої [2017], Т. Пінчук [2019], Д. Скебської [2024], Ю. Скибицької [2015], А. Ткалич [2012], О. Шульженко [2020], Н. Ястреб [2019]. Однак у межах наукового дискурсу також спостерігається зацікавленість лінгвістів у вивченні творчості драматургині: серед таких напрацювань ми можемо назвати наукові статті, наприклад, про мовностилістичні особливості драми «Отvetka@ua» Н. Веселовської та Н. Литвин [Веселовська та Литвин, 2021], про комунікативні стратегії та прагматичний потенціал антропонімів В. Корольової [2019a; 2019b]. Тож проблематика, яку ми розглядаємо в нашій роботі, з погляду на вже наявні наукові плаці, раніше не досліджувалася.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження модусно-модальної категорії переповідності, аналіз її реалізації та функціонування, на матеріалі драматичного доробку Неди Неждани.

Відповідно до **мети** наукової роботи потрібно вирішити такі **завдання**:

- 1) Дослідити природу переповідності як модусно-модальної категорії в межах сучасної дискурсивної лінгвістики, основні підходи до її вивчення;
- 2) Визначити місце категорії переповідності в парадигмі модусу і модальності;
- 3) Проаналізувати особливості функціонування та засоби вираження категорії переповідності у різних дискурсах;
- 4) Розглянути дискурсивну реалізацію категорії переповідності у драматичних дискурсі Неди Неждани.

Об'єкт кваліфікаційної роботи – це дискурсивний вияв категорії переповідності.

Предмет кваліфікаційної роботи – це особливості реалізації категорії переповідності як структурного та модального елементів у дискурсі драматичних текстів Неди Неждани.

У дослідженні використано загальнонаукові (аналіз, індукція, порівняння, синтез) та загальнолінгвістичні (описовий, функціонального) методи. Крім вищезазначених, для аналізу реалізації категорії переповідності у драматургії Неди Неждани застосовано комунікативно-прагматичні методи, зокрема контекстуальний, синтаксичний, аналіз комунікативних актів та імплікатур, контент-аналіз, інтерпретаційний аналіз, когнітивно-прагматичний підхід, структурний підхід і кейс-стаді. Крім цього, ми використали інтерпретаційний прийом для реконструкції рецептивної спрямованості [Калько, 2018, с. 101] переповідності в обраних текстах авторки, її задуму та мети для використання цієї категорії. Основним з методів, які будуть використані в нашому дослідженні, вважаємо прагматичний аналіз дискурсів та комунікативних ситуацій [Бацевич, 2010, с. 273–277].

Теоретичною основою нашої наукової роботи стали лінгвістичні праці з комунікативної лінгвістики, дискурсології та прагмалінгвістики Ф. Бацевича [2023] та В. Корольової [2019]; дослідження категорії переповідності у текстах різних стилів О. Кравцової [2018a; 2018b; 2018c; 2018d; 2018e; 2019a; 2019b; 2019c; 2020] та Д. Харитонової [2015].

У нашому дослідженні **джерелом фактичного матеріалу** є драматичний доробок Неди Неждани, а саме драматична імпровізація «І все-таки я тебе зраджу» [Неждана, 1996] та чорна комедія для театру національної трагедії «Той, що відчиняє двері» [Неждана, 1998].

У **теоретичному плані** пропоноване дослідження сприятиме розширенню лінгвістичних уявлень про специфіку відтворення чужого мовлення в драматичних текстах; удосконаленню теоретичних знань про модальну категорію переповідності, зокрема у драматичному дискурсі.

Практичне значення роботи полягає у вивченні текстових матеріалів Неди Неждани, в яких виражена переповідність, визначення їх функції та способу реалізації у тексті, що дозволить поглибити знання про ідіостиль Неди Неждани для майбутніх перспективних досліджень. Наша робота може бути використана у подальших дослідженнях зі стилістики, дискурсивної та комунікативній лінгвістиці.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КАТЕГОРІЇ ПЕРЕПОВІДНОСТІ В ДИСКУРСИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Модусно-модальна категорія переповідності у парадигмі сучасної дискурсивної лінгвістики

У сучасній лінгвістиці, вужче – у дискурсивній лінгвістиці та прагмалінгвістиці, переповідність як комунікативний та дискурсивний феномен привернула увагу багатьох дослідників, наприклад, Ф. Бацевича [Бацевич, 2023], О. Кравцової [Кравцова, 2018а; Кравцова, 2018b; Кравцова, 2018с; Кравцова, 2018d; Кравцова, 2018е; Кравцова, 2019а; Кравцова, 2019b; Кравцова, 2019с; Кравцова, 2020], Д. Харитонової [Харитонова, 2015]. Вони почали активно аналізувати її реалізацію у дискурсах різних типів з погляду її функціонування, формального вираження та смислового навантаження.

На нашу думку, переповідність – це модусно-модальна категорія, яка реалізує непряму передачу висловлень іншими мовцями з можливим недотриманням формального вираження першоджерела. Можна сказати, що така її реалізація схожа, або навіть тотожна, з непрямою евіденційністю. О. Ніка згадала переповідність як «...один з різновидів непрямої евіденційності...» [Ніка, 2009, с. 57]. Пізніше у своїй іншій статті дослідниця вже вказувала переповідність як непряму евіденційність («...непряма евіденційність (переповідність)...») [Ніка, 2012, с. 167]. Однак у тому контексті, яке подає дослідниця, варто зауважити, що переповідність, на нашу думку, не є вираженням цитувань: «...Унаслідок таких впливів і взаємовпливів розгортається *непряма евіденційність (переповідність)*: наприклад, в українському казанні *активно цитуються* святі Августин, Ієронім, які не були визнані святими у православній традиції...» [Ніка, 2012, с. 167]. Цитування – це використання першоджерела у його незмінній формі, коли переповідання – це процес непрямої передачі інформації, де існує можливість для модифікації повідомлення. Наш погляд, на проблему зарахування цитувань до категорії

переповідності, або ж бажане їх розмежування, поділяє А. Загнітко, Г. Миронова та О. Кравцова, які стверджують, що переповідність – це результат переказу тексту: «...Модальне значення переповідності супроводжує певний зміст таких речень, у яких висловлюється вияв не особистого досвіду мовця [...], а *переказуються* спостереження, умовисновки інших осіб...» [Загнітко та Миронова, 2013, с. 30]; «...переповідати – *переказувати своїми словами почуте або прочитане*; говорити, розповідати про що-небудь; розповідати знову, ще раз повторювати. *Перше значення* якраз і стосується переповідної модальності та знаходить своє вираження під час мовлення...» [Кравцова, 2018d, с. 75]. Створюючи переповідний текст, комуніканти можуть замінювати слова, використовувати інші конструкції, які будуть передавати один і той самий смисл – тобто формальне вираження у переповідному тексті буде відмінне. Ми можемо погодитися з тим, що категорії переповідності та непрямой евіденційності несуть одну іллокутивну мету – опосередкована передача інформації. Щоб визнати, що все-таки категорія переповідності є підкатегорією евіденційності, ми маємо зазначити два аспекти, які відрізняють переповідність від непрямой евіденційності: 1) переповідність реалізовує так звану переповідну модальність, яка є одною з грамемних парадигм загалом синтаксичної модальності і надає змісту повідомлення граматично оформленого значення опосередкованого відтворення висловлень [Костусяк, 2013, с. 106]; 2) переповідність має вужчу специфіку – її використання може бути фіксованим, лише за конкретних умов. Ці конкретні умови визначили А. Загнітко та Д. Харитоновна, пишучи, що переповідність застосовується у висновках та спостереженнях [Загнітко, 2009, с. 22; Загнітко та Миронова, 2013, с. 30; Харитоновна, 2015, с. 599]. У такому випадку ми можемо використати поняття В. Кірілічевої *переповідний евіденціал*, який і буде відтворювати ключові аспекти переповідності, реалізуючи її: по-перше, належність до категорії евіденційності, зокрема непрямой, по-друге, опосередкована недослівна передача інформації з першоджерела, що і відповідає семантичному змісту понять *переповідати* та *переповідання* [Кірілічева, 2023, с. 184]. Однак ми також зазначимо, що категорія переповідності застосовується

не тільки у висновках та спостереженнях, але має широкий функціональний спектр застосування.

Категорія переповідності впливає на інтерпретацію висловлень, її трактування в інших контекстах; вона зміщує відповідальність за зміст інформації з одного мовця на іншого. Результатом такого зміщення вважаємо формування ретрансляційного контексту [Кравцова, 2019, с. 72]. Ретрансляційний контекст охоплює всі умови, у яких відбуваються передача чужої думки, механізми повної або часткової модифікації чи збереження інформації в повідомленні. Для такого контексту важливі такі чинники, як посередництво мовця, який, у свою чергу, може свідомо або несвідомо модифікувати, узагальнювати, підсилювати зміст; прагматичні настанови, тобто, зважаючи на іллокутивну мету комунікації, мовець може навмисно вилучати потрібні деталі, змінювати акценти, оцінювати повідомлення; ступінь відповідальності за зміст вже переповідного тексту та його належність до дійсності чи недійсності.

Мовці можуть керувати переповідністю, створювати, так звані, прагматичні ефекти, які впливають на сприйняття інформації іншими мовцями. Наприклад, по-перше, *легітимація* повідомлення для надання йому вагомості, яка зазвичай відбувається завдяки використанню авторитетних джерел, по-друге, *маніпуляція* інтерпретацією через зміну логічного фокусу в інформації, та, по-третє, *дистанціювання* від ситуації за допомогою модальних маркерів зі семантикою невпевненості (*напевно, можливо, нібито*) і використанню дієслівних структур з позначкою на неконкретне джерело інформації (приклади: «як стверджують дослідники, якби...», «люди сказали, де...», «місцеві переказали, що...»). Таким чином, однією з головних ознак цієї категорії є *оцінність*, оскільки інформація може зазнавати значного впливу, зважаючи на вище згадану іллокутивну мету мовця: «...«проростає» оцінністю, що співвідносить «чуже» зі «своїм», пропущеним крізь свідомість мовця...» [Ніка, 2009, с. 57].

Серед функцій переповідності існує чотири головні, серед яких *дистанціювання*, яке створює ефект анонімізації повідомлення задля уникнення відповідальності за сказане; вираження *сумніву* або *недовіри* за А. Загнітко [Загнітко, 2012, с. 356]; *маніпуляція* (навіювання, спрямоване на свідомість адресата), що зазвичай допомагає сформувати певне ставлення до події; *драматизація*, яка створює емоційний вплив на комуніканта та посилює інтригу задля збільшення інтересу до певного об'єкта обговорення. Ми спостерігаємо одну з причин застосування переповідності: *зацікавити* співрозмовника, при цьому створивши для іншого мовця безпечний простір для можливих модифікацій інформації. Поруч з маніпуляцією також існує можливе застосування категорії переповідності для реалізації *гри у правдивість розповіді*. У такому випадку адресантам складно розпізнати межу між правдою та ілюзією, оскільки переповідач може застосовувати синкретизм реальних фактів з вигаданими, покликатися на начебто авторитетні джерела, але лише за тієї умови, що його співрозмовник не дуже обізнаний у темі.

Однак, крім цього, є й інші контексти, в яких може використовуватися категорія переповідності. На нашу думку, ця модусно-модальна категорія може бути прекрасним інструментом, по-перше, для *передачі колективної пам'яті*, наприклад, автор стає переповідачем чиєїсь історії, по-друге, для *реалізації оповіді про події минулого* та враження від них, коли хтось з героїв твору застосовує процес переповідання задля передачі історії когось зі знайомих (зазвичай такі переповідання стосуються подій повоєнних літ або сімейних історій), по-третє, *реалізація ретардації* задля затримки або паузи розвитку подій. Оскільки за основний фактичний матеріал взято драматичні твори, тому ми розглянемо додаткові сфери функціонування переповідності, наприклад *фіксація дії*, де першоджерелом є слова автора (ремарки). Ускладнена природа драматичних текстів, а саме опосередкований запис усного мовлення, імплікує реальні дії акторів на сцені при відтворенні п'єси, але експлікує в тексті на рівні вербалізованих ремарок.

Ми вище згадали, що для реалізації категорії модальності використовуються модальні маркери та дієслівні конструкції з позначкою на джерело інформації. На сучасному етапі досліджень переповідності можна прослідкувати формування широкого спектру переповідних маркерів, які є засобами вираження досліджуваної категорії в текстах різних типів. Наприклад, Н. Костусяк стверджувала про морфологічні показники, які увиразнюють семантику переповідності, як *наче, немов, неначе, ніби, нібито, мов* [Костусяк, 2012, с. 350]. Вона також звертала увагу на модальні одиниці джерела повідомлення, узагальненої чи конкретної вказівки на автора як основи переповідної подальності, наприклад, *кажуть, мовляв, як мовлять* тощо [Костусяк, 2012, с. 341–342]. А. Загнітко разом з Г. Мироною наголошували, що переповідні речення оформлюються за допомогою модальних маркерів *мовляв, буцім, буцімто, нібито, начебто* [Загнітко, 2013, с. 30]. Думку цих дослідників корегує С. Педченко: вона зазначає, що за тими самими модальними маркерами (*мов, мовби, мовбито, немов, немовби, немовбито*) не слід беззастережно закріплювати значення переповідності, посилаючись на порівняння модального значення переповідності та функційної сфери евіденційності. Такі маркери варто розглядати як «...реалізатори взаємозв'язку персуазивності та авторизації – модусної категорії, з допомогою якої актуалізовану в реченні інформацію кваліфікують стосовно до джерел або способів її отримання...» [Педченко, 2022, с. 439]. Ми можемо погодитися з цією думкою лише частково, оскільки: по-перше, для ідентифікації категорій евіденційності та переповідності в тексті потребується контекст або ж, за С. Педченко, «...уведення до речення інших показників авторизації...»; по-друге, цей же контекст і допоможе визначити, чи «...«чуже» завжди менш достовірне...», чи все ж таки повідомлення, хоч і «чуже», але має певну нейтральну, або навіть достовірну, оцінку зі сторони адресата; по-третє, як зазначено у С. Педченко, евіденційність «...охоплює засоби експікації будь-яких джерел знань мовця...», коли переповідність, за нашим визначенням, існує як підкатегорія непрямой евіденційності для *переказування* думки інших

комунікантів у можливному неозначено-узагальненому просторі (за відсутності вказівки на конкретне джерело інформації). Крім того, якщо переповідність, за нашою концепцією, є підкатегорією евіденційності з погляду на її сферу функціонування, тоді і засоби вираження для цих двох модальних категорій можуть бути схожими, але не зовсім тотожними. Інша дослідниця, О. Кравцова, аналізуючи різні типи дискурсів, з'ясувала, що засобом вираження переповідності можуть слугувати, наприклад, непряма мова, складносурядні та складнопідрядні речення із з'ясувальною семантикою, де головна частина речення містить дієслово мовлення або мислення, наприклад, *думати, говорити, міркувати, наголошувати, припускати, стверджувати* тощо [Кравцова, 2018b, с. 35; Кравцова, 2018с, с. 22, 24; Кравцова, 2018d, с. 75–76; Кравцова, 2018е, с. 41; Кравцова, 2019с, с. 28]. Крім того, переповідність може бути реалізована і через здогадну «вільну пряму мову», де реалізується не тільки переповідність, але й гіпотетична модальність, наприклад, на основі епістолярію В. Стуса О. Кравцова навела такий приклад: «...«...Ще, Вальочку, міг би переписати кілька своїх віршів, але боюся, що Ти запишаєшся: скажеш, ось воно як: *стільки віршів — і всі про мене!*...»...» [Кравцова, 2018с, с. 23]. Якщо підсумувати вище зазначене, то маємо справу з такими засобами вираження переповідності, як морфологічні показники, за Н. Костусяк, модальні маркери, різні синтаксичні конструкції (різні типи речень, здогадна «вільна пряма мова» тощо).

Поруч з модальними категоріями евіденційності та переповідності також існує така категорія, як інтертекстуальність. На нашу думку, можна стверджувати, що ці три категорії дійсно мають спільний аспект, а саме передачу інформації та посилення на певне джерело, з якого взято той чи інший елемент. Однак варто наголосити на певні відмінності: по-перше, інтертекстуальність, за визнаною парадигмою О. Селіванової [Селіванова, 2008, с. 514], є тексто-дискурсивною категорією, коли евіденційність, та, як вище зазначено, вужче — переповідність, є модальними категоріями; по-друге, якщо переповідність — це передача чужих мовлення чи думки (додатково з можливістю модифікації

значення, незавжди дослівно та часто з неконкретним джерелом інформації), то евіденційність – це вираження джерела інформації, а інтертекстуальність – це зв'язок одного тексту з іншим, наявність в одному тексті слідів інших текстів [Селіванова, 2008, с. 514]. Для того, щоб зрозуміти, чи можна доєднати до інтертекстуальності категорію переповідності, звернімося до тлумачення поняття інтертекстуальність, яке подав Л. Меркотан. У його розумінні, інтертекстуальність – це текстова категорія, «яка полягає у використанні елементів текстів, що існують, чи їх фрагментів у новому тексті й відображає діалогічну взаємодію текстів» [Меркотан, 2016, с. 27]. Таким чином інтертекстуальність допомагає вербалізувати наміри автора тексту, щоб передати їх іншим. Крім цього, інтертекстуальність працює на рівні колективної пам'яті: така колективна пам'ять зберігає важливу для суспільства інформацію, яка зазвичай оформлена у вигляді текстів пісень, творів літератури тощо. У цьому випадку досліджувана категорія та інтертекстуальність схожі: у кожному наступному переповідному тексті залишаються сліди інших повідомлень, у тому числі і першоджерела. Ми можемо стверджувати, що переповідність може мати інтертекстуальний характер, про який також писала О. Кравцова [Кравцова, 2018e, с. 41].

Отже, переповідність – це модусно-модальна підкатегорія евіденційності, яка реалізує непряму недослівну, рідше – дослівну, передачу чужих думок у комунікативному вимірі, іноді зі застосуванням анонімного першоджерела. Її функціонування у тексті пов'язано з прагматичними чинниками, зокрема іллокутивною метою, прагненням до дистанціювання, маніпуляції або драматизації повідомлюваного. Крім того, вона може стати інструментом передачі колективної пам'яті та оповіді про минулі події і засобом реалізації ретардації. Переповідність можна зарахувати як підкатегорію евіденційності, зокрема непрямої. Категорія, маючи спільні риси з непрямою евіденційністю, зокрема в аспекті посередництва мовця, водночас демонструє свою відносну самостійність як її підкатегорія, що має специфічне функціональне

навантаження – передусім, акцент на недослівному відтворення слів першоджерела та на процесі трансформації первинного висловлення. Дослідження цієї категорії підтверджують її роль у формуванні ретрансляційного контексту, який є середовищем, де відбувається сама передача інформації через посередника, який може свідомо або несвідомо впливати на зміст висловлення. Переповідність не лише легітимізує повідомлення, але й створює потенціал для подальшої маніпуляції сприйняттям адресата шляхом модифікації повідомлення (зміни акцентів, вираження сумніву, створення спеціальної дистанції тощо). Ми зазначили різні засоби реалізації переповідності: ними можуть бути, наприклад, морфологічні показники, модальні маркери, різні синтаксичні конструкції. Разом з тим, переповідність співвідноситься з інтертекстуальністю через спільний вектор – відтворення чужого змісту, однак ці категорії різняться рівнем прояву: якщо інтертекстуальність виявляється як дискурсивна категорія, яка оперує чужими текстами на рівні культурної пам'яті, то переповідність – це модальний інструмент, реалізований у межах мовленнєвого акту. Таким чином, переповідність, евіденційність та інтертекстуальність, попри функціональні та типологічні відмінності, можуть взаємодіяти в тексті як взаємопов'язані елементи комунікативної структури, впливаючи на його інтерпретацію та формуючи особливу прагматичну площину сприйняття.

1.2. Місце переповідності в модусно-модальній системі категорій

У цьому підрозділі ми розглянемо зв'язок переповідності з модальністю і з модусом, таким чином визначимо модусно-модальний характер досліджуваної нами категорії. Для цього нам треба окреслити поняття *модус* та *модальність*, якими ми будемо послуговуватися в нашій роботі. Ми будемо використовувати терміни *модусу* і *модальності*, запропоновані О. Нікою у статті «Теорія модусу в сучасній лінгвістиці» [Ніка, 2011]. Тож *модус* – це дискурсивна категорія, когнітивна ознака, «...яка вербалізує в тексті результат когнітивного процесу

мовця, який оцінює, виявляє певні характеристики дискурсивної ситуації, що постулюється ним як актуалізована (категорія локації), розглядається крізь призму знання мовця (категорія епістемічності), її реальності/ірреальності (категорія модальності), ступеня впевненості щодо встановлюваних ним відношень (категорія персуазивності), як і відомості про неї, що ґрунтується на власних перцептивних характеристиках чи переосмислена мовцем через свідомість «іншого» (категорія евіденційності)...» [Ніка, 2011, с. 21]. У свою чергу, *модальність* – це вужче поняття, модусна категорія, «...що позначає реальність/ірреальність повідомлюваного до дійсності з погляду мовця і перебуває у взаємозв'язках з іншими категоріями...» [Ніка, 2011, с. 21–22].

Ми вважаємо, що зв'язок переповідності з модусом та модальністю є безпосередньо прямим. У висловленнях з переповідністю модус реалізує її найчастіше через дієслова з семантикою мовлення (*кажуть, мовляв*) або мислення (*думав/-ла, розмірковував/-ла*). Таким чином відбувається відображення результату когнітивного процесу [Ніка, 2011, с. 21–22] та ситуацій, пов'язаних з інтелектуально-психічною діяльністю мовців [Гальона, 2011, с. 123]. Наприклад, для вираження умовності у переповідному реченні застосовується умовний модус, який дозволяє створити складніші синтаксичні структури: дієслово + частка *би* + підрядна з'ясувальна частина (*Приклад: Дівчина обурювалася, бо, якщо б вчитель повідомив про зібрання раніше, вони могли би сходити до їдальні*). Або: використання імперативного модусу зі застосуванням модального маркера *мусив* підкреслює терміновість, а дійсний модус створює більш нейтральне висловлення (*Приклад: Вони знали, що вона мусила наголосити, щоб він не забув про завдання – імперативний модус; Він, мовляв, прийшов сюди за годину до події – дійсний модус*). Інший приклад подав В. Яслик, який підтверджує нашу думку щодо зв'язку модусу та переповідності: використовуючи слово *мовляв* (*мов*) мовець утворює модус висловлення, який може містити чотири елементи, один із яких переповідний модус [Яслик, 2018,

с. 90]. Тобто модус може впливати на те, яким чином переповідається інформація для подальшої її інтерпретації.

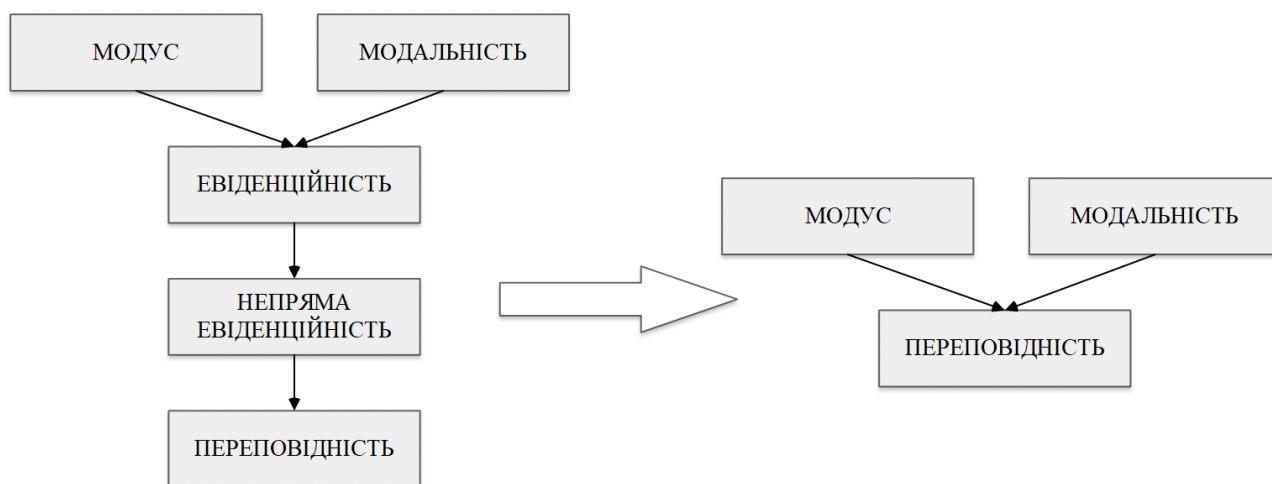
На взаємодію категорій модальності та переповідності впливає відношення повідомлення до дійсності або недійсності. Оскільки модальність як модусна категорія відповідає за позначення відношення реальності або ірреальності повідомлюваної інформації до дійсності з погляду мовця, аналіз реалізації переповідності окреслив, що в переповідних реченнях може експлікуватися семантика можливості або гіпотетичності, тобто гіпотетична модальність [Костусяк, 2012, с. 348]. Така можливість найчастіше є припущенням мовця, що пов'язано з опосередкованою недослівною, рідше – дослівною, передачею інформації інших осіб, яка зазвичай вербалізується через модусні та модальні слова, наприклад, вище згадані маркери зі семантикою невпевності або сумніву, чи синтаксичні конструкції на позначення джерела, створені за схемою *джерело* + $V_{\text{мовлення}} / V_{\text{мислення}}$. Модальні слова, які реалізують модальність реальності/ірреальності, наприклад, *може, повинен/-на, хоче, мусив/-ла*, можуть використовуватися у реченнях з переповідністю задля вираження відношення оповідача до подій: вербально експлікується недовіра, сумнів, впевненість, потреба, обіцянка, що є безпосередніми сферами функціонування досліджуваної категорії (*Приклад: Він сказав, що жінка може гарантувати їм спокій*).

Отже, у цьому підрозділі ми розглянули зв'язок переповідності з категорією модусу та модусною категорією модальності. Модус, як дискурсивна категорія, відображає когнітивні процеси мовця, дає оцінку комунікативної ситуації, в якій знаходиться мовець. У переповідних висловленнях модус допомагає реалізувати переповідність та може впливати на засоби її вираження. Приклади, наведені в роботі, демонструють, як різні модуси (умовний, імперативний та дійсний) впливають на структуру та зміст переповідних висловленнях, Модальність, у свою чергу, відповідає за належність інформації до реальності або ірреальності і допомагає сформувати відношення мовця до переповідної інформації. Разом модус, модальність та переповідність формують

єдність, яка є суттєвою для розуміння та подальшої інтерпретації висловлень. Ми вбачаємо доречним класифікувати категорію переповідності як підкатегорію непрямой евіденційності, що зумовлено можливістю трансформувати інформацію на вимогу мовця та відтворювати переповідної модальність. Оскільки ми визначили такий її характер, тому ми можемо позначити місце переповідності у системі модус – модальність (див. рис. 1.1):

Рисунок 1.1. Місце переповідності у парадигмі модус – модальність

1.3. Категорія переповідності в типології дискурсів як аспект сучасного дискурсивно-прагматичного аналізу

Категорію переповідності досліджували в різних дискурсах, зокрема, в епістолярному [Кравцова, 2018а; Кравцова 2018с], науковому [Кравцова, 2018b], проповідницькому [Кравцова, 2018е; Олешко, 2012], публіцистичному [Кравцова, 2019b]; на текстово-дискурсивному матеріалі, переважно, прозових творів, наприклад, реалізація переповідності у великій прозі І. Франка [Бацевич, 2023], в епістолярії В. Стуса [Кравцова 2018с], у казках, упорядником яких був М. Івасюк [Кравцова 2018d], у матеріалах збірки М. Матіос «Нація» [Харитоновна, 2015]. Ми розглянемо основні ідеї в аналізі цих досліджень.

Наприклад, у дослідженні «Модальність переповідності у великій прозі І. Франка» [Бацевич, 2023] Ф. Бацевич підійшов до процесу переповідання як до

«текстово-дискурсивного прийому непрямой передачі диктумно-модусних складових чужого мовлення із внесенням різних, іноді досить суттєвих семантико-прагматичних комунікативних смислів» [Бацевич, 2023, с. 27]. Джерелом текстово-дискурсивного матеріалу для аналізу стала велика проза І. Франка. Ф. Бацевич наголошує на певній зміні інтерпретації повідомлення, в яких виражена переповідність. Він оперує до двох трансформацій, які можуть бути виявлені в тексті, відповідно до аспектів чужого повідомлення: по-перше, це модусно-модальне втілення диктумної, або пропозитивної, складової, і, по-друге, це власне модальність висловленого, тобто суб'єктивне ставлення мовця до повідомлюваного [Бацевич, 2023, с. 27]. Крім того, Ф. Бацевич вказує на різні шляхи відтворення цих трансформацій: диктумний складник чужого мовлення може відтворюватися: 1) як нейтральне відтворення, власне без змін коли предмет обговорення є фактом; 2) як модусно-модальний модифікований зміст, який має широкий спектр причин: серед них, є ті, про них ми писали вище (дистанціювання, сумнів та невіра); 3) як власне заперечення диктумного змісту повідомлення, наприклад, спотворення інтонаційного контуру як результат пародіювання, вживання «лапкування» як паралінгвального засобу, зміна порядку слів, застосованого першоджерелом, на стилістично маркований (експресивний), або наприклад зміщення фокусу емпатії на щось інше; 4) як повна або часткова незгода з повідомленням як результат відмінностей сприйняття першоджерела та переповідача; як результат зміни модальності [Бацевич, 2023 с. 28–30].

Найбільш частотні дослідження про переповідність, або так звану, переповідну інтенцію чи переповідну модальність має О. Кравцова [Кравцова, 2018а; Кравцова 2018b; Кравцова, 2018с; Кравцова 2018d; Кравцова, 2018е; Кравцова, 2019а; Кравцова, 2019b; Кравцова 2018с]. Якщо подивитися на специфіку її досліджень, то слід зауважити схематично-структурний підхід до аналізу категорії переповідності: О. Кравцова використовує структурний підхід для створення певної класифікації формул, які використовуються для реалізації

переповідності в тексті різних стилів та підстилів. У своїх статтях О. Кравцова відтворила адресантно-адресатний континуум, в якому реалізується переповідність в епістолярному дискурсі. Вона сформувала декілька основних переповідних моделей, які реалізуються в епістолярному дискурсі: тричленна модель переповідності, модель автопереповідності, переповідна модель, коли суб'єкт-першоджерело й адресат – одна особа, переповідна модель із двома адресатами, переповідна модель із кількома адресантами, переповідна модель із кількома адресатами [Кравцова, 2018а, с. 53–54]. Проаналізований О. Кравцовою науковий дискурс дещо відрізняється від епістолярного тим, що, якщо в другому переповідна модальність використовується як прохання передати інформацію чи переказати вітання, подяку, передбачення того, що може сказати адресат у відповідь [Кравцова, 2018а, с. 55; Кравцова, 2018с, с. 24], то в науковому дискурсі посилення на джерело дають можливість увійти у зв'язок з іншими науковцями, створити базу для власного дослідження, порівняти свою думку та інших, висловити можливу солідарність з дослідниками [Кравцова, 2018b, с. 36]. Інший приклад можна побачити у проповідницькому дискурсі, де переважає вище згадана тричленна модель переповідності, яка виконує функції переконування та обґрунтування інформації [Кравцова, 2018е, с. 42]. У публіцистичному дискурсі реалізується одинична, подвійна, потрійна переповідність, для якої важливо першоджерело інформації [Кравцова, 2019b, с. 63]. Тож вище зазначена наша думка про різне смислове та функціональне навантаження категорії переповідності в текстах різних стилів підтверджується самими дослідженнями цієї категорії на основі різних дискурсів. На матеріалі казок, упорядником яких був М. Івасюк, було досліджено як категорія переповідності реалізується в казковому дискурсі: функція, яку виконує в цьому дискурсі переповідність схожа за функцією до епістолярного дискурсу, а саме можливість реалізувати вербалізацію прохання та поради [Кравцова, 2018d, с. 79]. Крім досліджень категорії переповідності в різних дискурсах, О. Кравцова аналізувала комунікативний акт чутки як міжособистісний тип переповідної комунікації. Вона визначила, що: під час поширення (переповідання) чуток існує

утворення великої кількості адресантно-адресатних ланок; ролі адресанта та адресата постійно змінюється (той, хто був адресантом, стає адресатом і т. д.); можливе використання як авторитетного джерела, щоб у співрозмовника не було сумнівів, так і узагальнене джерело, наприклад, *дехто, хтось* тощо; конструкції, які використовуються – це непряма мова, прості, безсполучникові, складносурядні та складнопідрядні речення із семантикою з'ясування тощо [Кравцова, 2019с].

У проповідницькому дискурсі Й. Галятовського, дослідженому Ю. Олешко, дослідниця визначила, що проповіді автора, в яких переповідається Святе Письмо, мають полілогічний характер напрацювань автора. Дослідниця зауважила, що для текстів Й. Галятовського характерні переповідні фрагменти, які і стають «відправною точкою у проповіді, тобто кожен твір починається з переповідання чужої думки, а потім автор витлумачує свою ідею» [Олешко, 2012, с. 209–210]. Тож можемо сказати, що переповідність та її реалізація у переповідних фрагментах та конструкціях слугує гарним зачином для текстів проповідного характеру. Крім того, на наш погляд, такі переповідні зачини зустрічаються і в наукових текстах: коли дослідник/-ця на початку свого дослідження переповідає праці інших науковців (додатково використовує цитування) задля формування теоретичної бази своєї наукової роботи.

Певна відмінність прослідковується у реалізації переповідності у прозових текстах збірки М. Матіос «Нація» [Харитонова, 2015]. Дослідниця відзначає, що проаналізована категорія переповідної модальності (переповідність) є «одним із яскравих стилістичних прийомів ідіостилю автора» [Харитонова, 2015, с. 601]. Тому ми можемо вважати, що використання категорії переповідності є диференційованим у текстах різних типів та різних авторів. Д. Харитонова зазначає, що визначені способи вираження переповідної модальності поєднують у собі риси контамінації та лаконічного подання інформації, не полишаючи як суб'єктивного, так і об'єктивного пласту нарації – усе це розв'язує такі задачі як виявлення власного ставленні до інформації; вираження впевненості чи

невпевненості у фактах; формулювання оцінки ситуації; встановлення контакту зі співрозмовником; і лише остання функція переповідності – указання на джерело інформації [Харитонова, 2015, с. 601].

На сучасному етапі дослідники активно вивчають медіасферу, тому серед науковців є ті, хто аналізує і медіадискурс. Наприклад, Х. Дацишин [Дацишин, 2023] проаналізувала комунікативний потенціал частки *мовляв*: вона визначила високу частоту актуалізацію цієї частки в медіатекстах; охарактеризувала її як таку, яка має негативне забарвлення (сумнів, недовіра, зневага тощо), але зазначила, що сприйняття авторської позиції з цією часткою сприяє позитивній оцінці читача [Дацишин, 2023, с. 99–100]. Однак, найголовніше – це переповідний характер частки *мовляв*, що підтверджено високою частотою вживання цього модального маркера в медіатекстах для відтворення багатоголосся повідомлення [Дацишин, 2023, с. 98].

Аналіз категорії переповідності в різних дискурсах засвідчив її багатofункціональність та гнучкість у реалізації комунікативних завдань. Різні науковці, зокрема О. Кравцова, Ф. Бацевич, Д. Харитонова та інші, дослідили її прояви в епістолярному, науковому, проповідницькому, публіцистичному, художньому та казковому дискурсах. Виявлено, що переповідність відіграє не лише роль транслятора чужого мовлення, але й виконує функції оцінювання, дистанціювання, емоційного впливу, встановлення контакту та формування інтерпретаційного поля. У кожному з проаналізованих дискурсів простежуються свої особливості реалізації переповідної модальності: від чітко структурованих моделей у науковому та епістолярному стилях до стилістично забарвлених авторських прийомів у художньому тексті. Переповідність може відображати також й ідіостиль автора. Таким чином, переповідність постає як складне семантико-прагматичне явище, що набуває специфічного смислового навантаження залежно від стилю, жанру та комунікативної ситуації.

Висновки до першого розділу

У першому розділі ми визначили термінологічний апарат нашого наукового дослідження, з'ясувавши, що переповідність – це модусно-модальна підкатегорія евіденційності, зокрема непрямої, яка реалізує недослівний, рідше – дослівний, переказ повідомлення інших комунікантів з можливістю, по-перше, певної модифікації повідомлення, пов'язаної з іллокутивною метою мовця, по-друге, застосування анонімного першоджерела. Важливим для ідентифікації переповідності у тексті є аспект сформованого контексту, в якому і вирізняють, чи виражена або переповідність, або евіденційність. На функціонування модальної досліджуваної категорії впливає іллокутивна мета мовця, комунікативна ситуація та ретрансляційний контекст, який виникає унаслідок процесу переповідання. Ми вважаємо за доречне визначити інтертекстуальний характер переповідності, оскільки в процесі переповідання кожен мовець відтворює тексти інших комунікантів, таким чином в кожному наступному переповідному тексті будуть сліди інших текстів (як і першоджерела, так і інших, можливо модифікованих, переповідних текстів інших мовців).

Ми з'ясували, що категорія переповідності має безпосередній зв'язок з модусом та його категорією модальності. Було виявлено, що модус відіграє важливу роль у вербалізації переповідності: наведені приклади демонструють, що різні модуси змінюють структуру та зміст переповідного речення відповідно до потреби мовця. Модальність, у свою чергу, за допомогою модальних маркерів визначає ступінь відповідності переповідного повідомлення до реальності/ірреальності, і, як наслідок, допомагає сформуванню певної оцінки до його змісту. Тож модус і модальність стають допоміжними елементами для розуміння та подальшої інтерпретації повідомлення комунікантом.

Проаналізовані наукові напрацювання про модальну категорію переповідності у різних дискурсах свідчать про широкий спектр її функціонування, багату парадигму переповідних моделей та засобів вираження.

РОЗДІЛ 2. ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ ПЕРЕПОВІДНОСТІ У ДРАМАТУРГІЇ НЕДИ НЕЖДАНІ

З'ясувавши основні аспекти теоретичної частини нашої роботи, ми можемо перейти до власне аналізу дискурсивної реалізації модальної категорії переповідності в драматичних текстах Неди Нежданої. Оскільки джерельною базою нашої наукової роботи є п'єси Неди Нежданої, які, в свою чергу, формують драматичний дискурс, тому ми маємо визначити особливості цієї комунікації.

Драматичний дискурс – це вид комунікації, особливість аналізу якого зумовлена записом опосередкованого усного мовлення персонажів та його подальшого сценічного втілення. Тексти драматичних творів мають дві складові, згадані у нашому тлумаченні: перша – письмова, яка реалізується у вигляді діалогу або полілогу, створеному автором; друга – усна, яка є сценічною реалізацією текста акторами. На нашу думку, існує проміжна ланка між першою (письмовою) і другою (усною) складовою – текстова рецепція у письмовій формі, коли читач самостійно читає текст драми, а не споглядає сценічне її втілення. Драматичний дискурс вирізняється складною прагматикою діалогів та полілогів: в тексті зафіксовані не тільки вербаліка дійових осіб, але й авторські ремарки, що відіграють важливу роль, оскільки містять додаткову контекстотворчу інформацію.

Ми згадали прагматику діалогів та полілогів, тож, ми також маємо звернути увагу на, власне, формування прагматичного дискурсу. На наш погляд, прагматичний дискурс – це такий вид комунікації, який зосереджується на тому, як саме використовується мова для досягнення певної мети, поставленою мовцем, тобто важливими є позалінгвальні чинники, наприклад, інтенція мовця, контекст, дейксис, імплікатури тощо, які вибудовуюють комунікативний акт вцілому. Ці аспекти можуть бути корисними для глибшого розуміння взаємозв'язку, у нашому випадку, між прагматичним і драматичним дискурсом.

Велику увагу прагматиці зауважує Т. ван Дейк, який зауважив, що контекст може впливати на використання мови та дискурс: він акцентує увагу на контексті, або ж «контекстних моделях» [Dijk, 2008]. Т. ван Дейк стверджує, що, такі моделі, по-перше, є частиною прагматики, оскільки «...Контекстні моделі є відсутньою ланкою між дискурсом, комунікативною ситуацією та суспільством...» («...Context models are the missing link between discourse, communicative situation and society, and hence are also part of the foundation of pragmatics...») [Dijk, 2008, p. 3]; по-друге, «...відіграють важливу роль у взаємодії, а також у створенні та розумінні дискурсу. Вони динамічно контролюють, як використання мови та дискурс адаптуються до ситуативного середовища...» («...context models, which play a crucial role in interaction and in the production and comprehension of discourse. They dynamically control how language use and discourse are adapted to their situational environment...») [Dijk, 2008, p. 3]. Тож, контекст є важливим аспектом, які треба враховувати, і він [контекст] є частиною прагматики: контекст («контекстні моделі»), згідно з думкою Т. ван Дейка, допомагає «...в тому, щоб учасники могли створювати текст або розмову, що відповідають поточній комунікативній ситуації, та розуміти доречність тексту або розмови інших...» («...The fundamental function of context models is to make sure that participants are able to produce text or talk appropriate to the current communicative situation and understand the appropriateness of the text or talk of others...») [Dijk, 2008, p. 18]. Як наслідок, він формує вище згаданий прагматичний дискурс.

Таким чином, ми можемо визначити, як саме корелюються прагматичний та драматичний дискурси. На нашу думку, драматичний дискурс є художньою реалізацією прагматичних стратегій, оскільки він [дискурс] використовує ті ж самі мовні стратегії, що й звичайне спілкування: єдина різниця – драматичний дискурс представляє собою художньо оформлений контекст. Крім того, драматичний дискурс можна розглядати як прагматичну модель комунікативної взаємодії. По-перше, всі репліки дійових осіб у п'єсах – це мовленнєві акти,

тобто прагматичні дії, наприклад, прохання, погрози, накази, відмови тощо, отже, драматичний дискурс є також полем для реалізації прагматичних стратегій. По-друге, для обох дискурсів важлива інтенція, або намір – переконати чи зманіпулювати мовцем, або приховати чи викликати емоцію тощо: для прагматичного дискурсу є конкретно визначена мета – досягнення комунікативної «цілі», коли ж для драматичного ця визначена мета є конкретизованою – створити взаємодію та конфлікт, однак це також досягнення певної «цілі» – отже, обидва дискурси мають на меті інтенцію та ефект, який вони хочуть досягти. По-третє, для обох дискурсів важливим є контекст, оскільки значення реплік залежить від ситуацій, в якій знаходяться мовці, від стосунків між мовцями, сюжету (якщо це твір художньої літератури, як у нашому випадку). Контекст може допомогти іншим мовцям доєднатися до розмови, або ж «...створювати текст або розмову, що відповідають поточній комунікативній ситуації, та розуміти доречність тексту або розмови інших...» [Dijk, 2008, p. 3]. Вище згадана триступенева концепція драматичного твору, де існує проміжна ланка, а саме текстова рецепція в письмовій формі, дозволяє нам надати читачу роль прагматичного аналітика, який у процесі прочитання може витлумачувати інтенції, контексти, приховані смисли. Отже, можна говорити, що зв'язок драматичного та прагматичного дискурсу дійсно тісний: драматичний дискурс є змодельованою художньою моделлю прагматичного дискурсу, де інструментом є сам прагматичний дискурс, а форма реалізації цього інструмента і його результат – це драматичний дискурс.

Структура нашої роботи полягатиме, по-перше, у введенні у контекст (тема твору); по-друге, у визначенні переповідних конструкцій, по-третє, у класифікуванні цих конструкцій. Синім кольором ми позначаємо повідомлення, яке буде переповідатися; рожевим – саму переповідну конструкцію, де виражена переповідність. Ми будемо відштовхуватися від функціональної сфери вживання переповідності. У кінці ми зробимо аналітичний висновок щодо

проаналізованого матеріалу, тобто, визначимо особливості вживання, засоби та схеми реалізації категорії переповідності у драматургії авторки.

2.1. Дискурсивні механізми реалізації переповідності у драматичних творах Неди Неждани

За основу бази фактичного матеріалу ми взяли два твори, а саме драматичну імпровізацію «І все-таки я тебе зраджу» та чорну комедію для театру національної трагедії «Той, що відчиняє двері» [Неждана, 1996; Неждана, 1998]. Спочатку введемо контекст до кожної із п'єс.

Драматична імпровізація Неди Неждани «І все-таки я тебе зраджу» [Неждана, 1996] оповідає історію про особисте життя Лесі Українки, «яка руйнує стереотип пам'ятника і створює новий образ – живої, земної, лукавої жінки» [Неждана, 2018].

Наступний твір, який ми будемо розглядати, – це чорна комедія для театру національної трагедії «Той, що відчиняє двері» [Неждана, 1998]. Ця п'єса розповідає про двох жінок, які перебувають у закненому морзі: їх мучать дзвінками невідомих, як наслідок вони починають розуміти ситуації навколо них самих надто радикально – «від потойбіччя до ядерної війни, від путчу до нападу бандитів, пристосовуючись до всього легко і з гумором» [Неждана, 2018].

Увівши контекст, ми пропонуємо перейти до аналізу дискурсивної реалізації модальної категорії переповідності.

У цих текстах ми виявили такі види категорії переповідності як: 1) *нейтральна переповідність*, тобто нейтральне відтворення за Ф. Бацевичем [Бацевич, 2023, с. 28]; 2) *автопереповідність* за О. Кравцовою [Кравцова, 2018а, с. 53], або ж авторепортативність за В. Ясликом [Яслик, 2018, с. 43]: під цим видом переповідності мається на увазі продукування

мовцем раніше повідомленої думки, де або зберігається основний зміст повідомлення, який виражений іншими словами, або ж переповідний текст є дослівним відтворенням першоджерела [Яслик, 2018, с. 43]; 3) *іронізована переповідність*, тобто використання цієї категорії з певною трансформацією змісту задля висміювання думки іншого мовця; 4) *драматизована переповідність*, тобто використання переповідності, яке аргументується суб'єктивною посиленою, навіть гіперболізованою, реакцією на якийсь предмет/явище; 5) *полярна переповідність*, тобто відтворення відмінних думок одного мовця від іншого про той самий предмет; 6) *фіксаційна переповідність*, тобто реалізація переповідності, яка фіксує, наприклад, саму дію як таку, дійсність, в якій відбувається ця дія, або ж обіцянку чи прохання; 7) *перепитувальна переповідність*, в якій ми розглянемо перепитувальні конструкції як підкатегорію переповідних.

Тож перша з класифікаційного переліку досліджуваної категорії є *нейтральна переповідність*. Ми зазначили, що, в такому випадку повідомлення переповідається без модифікації його інформації, а отже є нейтральним його відтворенням [Бацевич, 2023, с. 28]. Наприклад, у творі «І все-таки я тебе зраджу»:

Приклад (1.1)

(108) НЕСТОР. О, ні... (*Оглядає все*). Вони не приносять, лише забирають. (*Помічає записку*). Стривайте... Записка, без підпису... Та ще й французькою, вони ще й знущаються!

(109) ЛЕСЯ (*розчаровано*). А ви хіба не знаєте французької?

(110) НЕСТОР. Лише почав... Ларисо Петрівно, голубонько, перекладіть мені це «послання», прошу вас.

(111) Леся (*бере записку і не читає*). Дослівно це звучить приблизно так: «Коли kota немає вдома, миші танцюють», а переносно... [Неждана, 1996, с. 4].

У цьому фрагменті Леся у репліці 111 переповідає зміст послання Нестора. При цьому повідомлення не зазнає трансформації, отож ми маємо справу з немодифікованим нейтральним змістом. Як було сказано вище, зазвичай

переповідність співіснує з анонімним першоджерелом. З репліки 108, за контекстом, ми дізнаємося, що записка, яку передали Несторові, «без підпису». Отож, з погляду цього аспекту, ми можемо зарахувати текст записки, який перекладає Леся, як переповідний. Ми задіюємо знання з комунікативного синтаксису: в кінці ключового речення («...Дослівно це звучить *приблизно так...*») позиція найсильніша – таку позицію ототожнюємо зі структурою *приблизно так*. Повідомлення, яке переклала Леся, не є дослівним перекладом, хоча вона на мовному рівні вжила лексему *дослівно* на початку речення, де позиція найслабша. Речення, яке переказується («*Коли kota немає вдома, миші танцюють*»), обрамлено лапками, тож маємо відмітити вживання прямої мови для реалізації переповідної модальності. Ми можемо вважати, що це переповідна конструкція, де Леся переказує лише приблизний зміст висловлення, написаного на записці. Крім того, у репліці 111 є дієслово *звучить*, яке має семантику когнітивного сприйняття повідомлень, що співіснує з семантикою говоріння: коли ми говоримо, нас слухають – та навпаки. Підсумовуючи, можемо сказати, що у репліці Лесі (111) реалізована нейтральна переповідність, яка структурується за схемою $V_{\text{когніт.}}^1 \text{ звучить} + [\text{пряма мова}]$.

Інший приклад нейтральної переповідності у репліці 412:

Приклад (1.2)

(406) ЛЕСЯ. Нарешті ми разом. Я так втомилася, Кльоню.

(407) КЛЬОНЯ. Лесенько, але ти ніяк не розповіси про результати поїздки.

(408) ЛЕСЯ. Результати? А їх нема. Еміграція до Галичини від-мі-няється!

(409) КЛЬОНЯ. Але чому, що сталося? Як же робота?

(410) ЛЕСЯ. Архіваріуса? Але розумієш, їм потрібні благонадійні. А я — сам знаєш, обов'язково щось утну, щось ляпну... Я не можу...Та і який з мене архіваріус? Так, суцільна комедія.

(411) КЛЬОНЯ. А я? Може б я міг узяти цей, можна сказати, тягар на себе?

(412) ЛЕСЯ. Міг би, звичайно. Я так і сказала, що ти в мене най-най-найблагонадійніший і найархіваріусніший... Але ця посада лише для мене. Так сказав Павлик [Неждана, 1996, с. 12].

---

¹ Дієслово зі семантикою когнітивного сприйняття.

У репліці (412) Лесі вона переповідає те, що сказав їй Павлик, коли жінка шукала можливості емігрувати та знайти роботу: «...Але ця посада лише для мене. *Так сказав Павлик...*». Переповідна конструкція у репліці 412 побудована за схемою [інформаційна частина] + $V_{\text{мовлення}}$ *сказав*. При цьому просимо зауважити, що інформаційна частина *Але ця посада лише для мене* актуалізується у наступному речення через прислівник *так*.

Приклад (2.1)

(412) ЛЕСЯ. Міг би, звичайно. Я так і сказала, що ти в мене най-най-найблагодійніший і найархіваріусніший... Але ця посада лише для мене. Так сказав Павлик [Неждана, 1996, с. 12].

Крім цього у цій же репліці 412 реалізована *автопереповідність*. На наш погляд, засобами реалізації такої автопереповідності можуть стати: дослівний повтор змісту повідомлення, парафраз, референційне дублювання, гіпертекстуальна структура (якщо це загалом текст, а не його фрагменти), самоцитування в межах тексту тощо. *Наприклад*: Він *був незадоволений*. Тобто, *йому не сподобалося* те, що сталося. – застосування парафразу, тобто повтору тієї ж самої інформації іншими словами. Тож ми можемо стверджувати, що в межах автопереповідності можна послуговуватися дослівним відтворенням повідомлення, зміст якого є немодифікованим. У нашому випадку така переповідність реалізувалася за допомогою повтору гіпотетично тієї ж самої інформації: «...*Я так і сказала*, що ти в мене най-най-найблагодійніший і найархіваріусніший...». Автопереповідність у репліці 412 структурується так: $V_{\text{мовлення}}$ *сказала* + (що) + [інформаційна підрядна з'ясувальна частина].

У п'єсі «Той, що відчиняє двері» ми знайшли приклади нейтральної переповідності, які найчастіше з'являлися під час переповідання телефонних дзвінків Жінки (далі, за контекстом, Віра) та Дівчини (далі, за контекстом, Віка) з чоловіками за контекстом, наприклад:

Приклад (1.3)

(125) *(В цей час чути різкий звук телефонного дзвоника. Жінки зацікавлені, потім обидві схопилися, дзвоник повторюється).*

(126) ВІКА. Ну бери ж трубку! Це ж твоє робоче місце.

(127) ВІРА *(знімає трубку і дерев'яним голосом)*. Ало... так... так *(вішає, мовчить)*.

(128) ВІКА. Ну що, хто дзвонив?

(129) ВІРА. Не знаю...

(130) ВІКА. Ну хоча б чоловічий голос чи жіночий?

(131) ВІРА. Чоловічий, здається.

(132) ВІКА. Слава Богу, хоч один чоловік уцілів. **І що ж він сказав?**

(133) ВІРА. **Що вони вже виїхали і скоро будуть тут** [Неждана, 1998, с. 6].

З репліки 133 стає відомо, що Віра переповідає інформацію про дзвінок, дізнаючись, що дзвонив, гіпотетично, чоловік. У цій комунікативній ситуації переповідність будується за допомогою питання Віки *І що ж він сказав?*, де вжито дієслово зі семантикою мовлення, та відповіддю Віри, яка мала бути продовженням репліки Віки *Що вони вже виїхали і скоро будуть тут*. Таким чином, повна відповідь, яка корелюється з переповідною структурою, яка звучала би так: Він сказав, що вони вже виїхали і скоро будуть тут – $V_{\text{мовлення}}$ *сказав* + (що...) + [інформаційна підрядна з'ясувальна частина]. Тобто ми можемо стверджувати, що за контекстом не відбулося ніякої трансформації змісту, а фіксуємо звичайне нейтральне переповідання слів чоловіка.

Приклад (1.4)

(169) ВІКА. *(Бере трубку.)* Ало... Слухаю... Так... Я тільки хотіла... *(кладає трубку)*.

(170) ВІРА. **Що він сказав?**

(171) ВІКА. **Не хвилюйтеся, скоро будемо. І додав: ніяких необдуманих кроків – щоб собі не зашкодити** [Неждана, 1998, с. 7].

У репліці 169 відбувається мала телефонна розмова, скоріш за все, з тим самим чоловіком, як і в попередньому фрагменті 125–133. Переповідність у репліці 171 виражена невластиво прямою мовою, де зберігаються риси чужого мовлення. Якщо б ми структурували репліку 170 та 171 в одну, вийшла б переповідна конструкція з прямою мовою: *Він сказав: «Не хвилюйтеся, скоро*

будемо, – і додав, – ніяких необдуманих кроків – щоб собі не зашкодити». Ми також не помічаємо жодної модифікації змісту повідомлення за контекстом, отже виражена нейтральна переповідність.

Приклад (1.5)

(212) ВІРА. А я піду на найгірше, на швидку допомогу, навіть на прийом аналізів, аби лише не тут. (*Лунає дзвоник телефону, тихо*) Може вони нас почули?

(213) ВІКА. Ну давай, бери трубку, поговори з ним як медик із медиком.

(214) ВІРА. Ало... Так... (*пауза*). Перепрошую, а ви не скажете... (*кладе трубку*).

(215) ВІКА. Ну, що сказав лікар?

(216) ВІРА. По-моєму, це не лікар... Сказав, що затримуються. А ми щоб визначились... [Неждана, 1998, с. 8].

Ми прослідковуємо реалізацію нейтральної переповідності у репліці 216, яка виражена непрямою мовою: «...Сказав, що затримуються. А ми щоб визначились...». Бачимо класичний приклад вживання переповідності як $V_{\text{мовлення}}$ *сказав* + (що) + [інформаційна підрядна з'ясувальна частина]. Крім того, конструкція *А ми щоб визначились* також стверджує про непряму мову, оскільки в оригіналі чоловік мав гіпотетично сказати *А ви щоб визначились*. Віра переповіла Віці повідомлення чоловіка, змінюючи відповідну для ситуації модальність (з *ви* на *ми*), але при цьому залишила зміст повідомлення нейтральним.

Приклад (1.6)

(223) ВІКА. Але де «наші», де «ваші»?

(224) ВІРА. Тобі не фіолетово? Гірше, ніж зараз, уже все одно не буде...

(225) ВІКА. Чому це?

(226) ВІРА. Нікуди. А тут може хоч якийсь лад наведуть: кого пересадять, кого перестріляють – уже легше дихати стане.

(227) ВІКА. А коли нас перестріляють і пересадять?

(228) ВІКА. Як це? А нас за що?

(229) ВІКА. Якби знали, за що, то вже давно б (*показує жест пістолета*). А так вони ще думають. Сказали ж визначитись. Значить, треба взнати, хоча б ліві чи праві? [Неждана, 1998, с. 9].

У цьому прикладі нейтральна переповідність підсилена часткою *ж* для демонстрації обов'язковості дії. Використання цієї частки може свідчити про

певне роздратування, яке демонструє Віка в напружливій ситуації, зміст же не трансформувався. Схема переповідної конструкції для цього фрагменту репліки 229 така: $V_{\text{мовлення}}$ *сказали* + [інформаційна частина].

Приклад (1.7)

(326) ВІРА. Давай краще ти. У тебе ж досвіду більше....

(327) ВІКА (*бере трубку*). Ало... (*Довга пауза, кладе трубку, завмирає*).

(328) ВІРА. Ну, що він сказав? (*Пауза*). Чого ти мовчиш? (*Пауза*). Ну не лякай мене. Так це те, що ти думала? (*Віка киває «ні»*) А що тоді? Хто це був? Кажі, не муч мене!

(329) ВІКА. Не знаю... Він сказав, що вони передумали і не приїдуть.

(330) ВІРА. Як це не приїдуть? Чому?

(331) ВІКА. Він не пояснював. І додав: «Ми можемо самі вибирати: іти чи залишатися».

[...]

(335) ВІКА. Стривай, він же сказав, що ми можемо йти. Спробуй ті двері [Неждана, 1998, с. 12].

Наводимо ще один приклад, де нейтральна переповідність виражена конструкцією зі дієсловом зі семантикою мовлення. У репліці 329 Віка дає відповідь на питання Віри з репліки 328. Переповідність застосована для передачі повідомлення нейтрального змісту від того, хто дзвонив, обом жінкам. Схематично ці приклад виглядають так: (329) $V_{\text{мовлення}}$ *сказав* + [інформаційна частина] + (331) $V_{\text{мовлення}}$ *додав* + [пряма мова]. У репліці 335 також застосована нейтральна переповідність, яка виражена так само як і в репліці 329, тобто через дієслово зі семантикою говоріння та підрядної з'ясувальної частини складного речення.

Приклад (1.8)

(161) ВІРА. То вже в заміжжі. Ми так бідно жили, наймали кімнату... Я думала, куди на ці злидні... А мені потім цей хлопчик снився. Знаєш, ніби хуртовина така, і хтось у двері стукає і тихо так: «Мамо, пусти мене, мені страшно...». Відчиняю двері, а там нікого нема. Прокинулась і реву... Казали мені – як від кого аборт зробиш – життя з ним не буде, а я раніш не вірила. Жінка за аборт платить, і за життя, а після – й поготів.

(162) ВІКА. За дитину теж. Аборти майже всі роблять, таке життя. У мене ще

гірше було. Як була вагітна, мій козел мені зрадив, ну я й послала його. Він і пішов... А дитина мертвою народилася: обвиття пуповиною. **Кажуть, це воно відчуває себе винуватим і вішається**... [Неждана, 1998, с. 7].

Репліки 161 та 162 мають експліцитно виражену нейтральну переповідність, яка реалізована через дієслово з семантикою мовлення *казати* (казали, кажуть). Крім цього, застосована анонімізація повідомлення через форми 3 особи множини поданого вище дієслова: у цьому випадку ми не можемо точно стверджувати, як було сказано в першоджерелі, тому можлива сфера функціонування переповідності – дистанціювання Віри та Віки від описуваної проблеми, оскільки обговорюється важлива та болісна тема для жінок. Схематично ж ці структури виглядають так: $V_{\text{мовлення}} \text{ казали} +$ [інформаційна частина]; $V_{\text{мовлення}} \text{ кажуть} +$ [інформаційна частина].

Приклад (2.2)

(161) ВІРА. То вже в заміжжі. Ми так бідно жили, наймали кімнату... Я думала, куди на ці злидні... А мені потім цей хлопчик снівся. Знаєш, ніби хуртовина така, і хтось у двері стукає і тихо так: **«Мамо, пусти мене, мені страшно...»** [...] [Неждана, 1998, с. 7].

Приклад (2.3)

(284) ВІКА. Угу. Наркотою відгонить. Ніби українське, а на «ман». Аврамян-дурмян... Ніби кавказької національності... Стривай, а у тебе євреїв в роду не було?

(285) ВІРА. Ніби не було... Послухай, невже вони будуть так копатися в родичах?

(286) ВІКА. Ще й як! До сьомого коліна. **Я одного такого знала, так він про всіх питає, чи той українець. Пішли, кажу на «Ріголетто» Верді. А він знову: «А він – українець?». «Хто, – кажу, – Верді чи Ріголетто?». А він: «Обоє». Не смішно?** [Неждана, 1998, с. 11].

Приклад (2.4)

(321) ВІКА. До мене якимось один тип чіплявся: **«Хочеш, я зроблю тобі приємно?»**. А я йому: **«Та в мене є кому робити...»**. А він: **«Можеш уявляти його в цей час – я не ображусь»** [Неждана, 1998, с. 12].

Ми також можемо говорити про фрагменти 161, 162, 286 та 321 як про автопереповідні конструкції за контекстом, оскільки вони переповідають історії

з власного життя Віри та Віки. Фіксуємо застосування, у випадку репліки 161 та 321, прямої мови; у фрагменті 286 – синтез прямої та непрямой мов. Автопереповідність задіяна у репліці 286, де Віка розповідала про події в її житті, пов'язані з етнічними особливостями її роду, оскільки вони разом шукали, за що їх могли закрити в морзі. Така автопереповідність реалізована через вживання прямої та непрямой мови: пряма мова – *А він знову: «А він – українець?»*. *«Хто, – кажу, – Верді чи Ріголетто?»*. *А він: «Обоє»*; непряма мова – [...] так він про всіх питав, чи той Українець; *Пішли, кажу на «Ріголетто» Верді [...]*. Можемо говорити, що у випадках фрагментів 286 та 321 автопереповідність, яка виражена прямою та/або непрямою мовою/-ами, створена на основі поєднання слів самих Віки: по-перше, які були викарбовані у пам'яті, тому вжита пряма мова, а, по-друге, слова Віки, які вона дібрала самостійно, не звертаючись до дослівного відтворення реплік самої Дівчини та чоловіка, про якого вона розповідає, тому ми зафіксували вживання непрямой мови.

Наступною, за нашою класифікацією, ми розглянемо *іронізовану переповідність*. Ми можемо прослідкувати, що найчастіше переповідність такого роду вживається задля *дистанціювання* від ситуації, щоб подати свою думку обережно; задля створення *ефекту сумніву, сарказму* або *якогось знецінення*. Для вираження таких ефектів, на нашу думку, працює вживання кліше та стереотипів. *Наприклад: **Мовляв**, усе було зроблено «за правилами»*. – у цьому реченні вжита іронізована переповідність, виражена, по-перше, модальним маркером *мовляв*, по-друге, вживанням лапкування, про яке ми згадували раніше [Бацевич, 2023 с. 29]. Таким чином, ми можемо говорити про іронізацію повідомлення, де подане твердження не є об'єктивним, а піддано насмішці та пародіюванню. У тексті Неди Нежданої знаходимо такий фрагмент:

Приклад (3.1)

(285) СЕРГІЙ. Що ви, великий поет вартий більшої шани!

(286) ЛЕСЯ. По-перше, не великий, я невеличка на зріст. А по-друге, я вже не пишу віршів — суціль драму.

(287) СЕРГІЙ. Драму? Справді? Це чудово! А де її будуть ставити?

(288) ЛЕСЯ. По правді, я її ще боюся виставляти (=)².

(289) СЕРГІЙ. Така смілива панна, і Маркса не боїться (↑)³, а сцени злякалася (↓)⁴... [Неждана, 1996, с. 9].

Сергій переповідає слова Лесі з репліки 288 у репліку 289, іронізуючи її слова. У цьому випадку повідомлення набуло формальної зміни, оскільки смисл першоджерела-повідомлення Лесі у репліці 288 відрізняється від смислу повідомлення Сергія у репліці 289. Таким чином, ми говоримо про спотворення інтонаційного контуру та змісту повідомлення. У цьому випадку на переповідність працює, по-перше, завдяки зміні формального вираження повідомлення Лесі як першоджерела, і, по-друге, завдяки зверненню до Лесі на *Така смілива панна* та вживанню, дієслова у формі 3 особи однини *злякалася* – тобто відбулося дистанціювання з боку Сергія. Оформити імпліцитну переповідність допомагають такі конструкції як іронізовані, наближені до саркастичної, похвали: «...Така смілива панна, і Маркса не боїться, а...», – тут відбувається драматичне піднесення, коли у конструкції «...сцени злякалася...» – драматичне зниження. Отже, такий приклад демонструє реалізацію переповідності через зміну інтонаційного контуру, недослівне відтворення інформації з першоджерела та видозміну вживаного у першоджерелі дієслова.

Наведемо приклади іронізованої переповідності з тексту «Той, що відчиняє двері»:

Приклад (3.2)

(173) ВІКА. Справді. Які вже там кроки у покійників. Ще необдумані? Все ясно.

(174) ВІРА. Щось мені це нагадує, чисто лікарський тон: не хвилюйтеся, все в ажурі, а як відріжуть ногу по вуха, так вона вам треба – та нога? Ідея. Ти спиртним зловживала? [Неждана, 1998, с. 5].

У репліці Віри 174 вона сама застосовує переповідання стереотипізованих

² Вирівнювання інтонаційного контуру.

³ Піднесення інтонаційного контуру.

⁴ Зниження інтонаційного контуру.

слів лікарів: переповідність структурується за схемою $V_{\text{мислення}} \text{ нагадує} +$ [невласне пряма мова]. Віра копіює слова лікарів, власне повторює їх від себе. У репліці Віри фіксуємо залишки чужої мови, при цьому зберігаються мовні особливості лікаря, як збірного стереотипізованого образу. Така переповідність застосована для іронізації ситуації, в якій знаходяться жінки, сидячи в зачиненому, за контекстом, морзі.

Приклад (3.3)

(276) ВІКА (*перебиває*). Ти що? Де ти такого садистського репертуарчику набралася? **Скажуть, наклеп на воїнську доблесть і честь...** Давай краще потанцюємо. (*Знову оголошує «номер»*). Виступає фольклорний танцювальний ансамбль моргу №5. Танок-сюїта [Неждана, 1998, с. 10].

Наведений приклад демонструє іронізовану переповідність, яка виражена дієсловом зі семантикою мовлення *скажуть* та інформаційною складовою, що з'єднує головну частину речення з підрядною безсполучниковим зв'язком [Вихованець, 1993, с. 321–322]. Схематично ця переповідна конструкція виглядає так: $V_{\text{мовлення}} +$ [інформаційна частина]. Ми зазначаємо такий вид переповідності, як іронізована відповідно до контексту: Віка, почувши репертуар пісень Віри, подумала, що вона, певно, садистка, поки Жінка почала співати обрану пісню. Така іронізація виражена риторичними питаннями Віки: «...Ти що? Де ти такого садистського репертуарчику набралася?...». Можливо ще слід казати за певну драматизовану складову цієї іронізованої переповідності: Віка надто емоційно реагує на обрані пісні Жінкою, а саме йдеться про пісню «Їхали козаки».

Поруч з іронізованою переповідністю, ми можемо говорити про існування іншого виду досліджуваної категорії як *драматизована переповідність*. Ми вважаємо, що навіть драматизовані переповідні тексти можуть мати в собі не тільки інформацію, трансформовану для вираження суб'єктивної думки як реакції (непогодження, роздратування тощо) на будь-який предмет чи явище, але й такі загальновідомі факти, яке демонструють реальність та не є

модифікованими. Драматизована переповідність спочатку реалізується на основі змісту повідомлення, а вже потім на рівні мовних знаків. Наприклад, у тексті «Той, що відчиняє двері»:

Приклад (4.1)

(2) ЖІНКА. [...] А казали ж: робота спокійна, чиста. Контингент тихий, ні на що не жаліється. Неприємності лише у вигляді запахів. А нерви?! Вони ж не відновлюються, до речі. Та мені молоко треба літрами пити, мегабайтами глушити [Неждана, 1998, с. 2].

У репліці 2 Жінка переповідає слова своїх гіпотетичних роботодавців або друзів, критикуючи ситуацію, навіть дещо драматизуючи її. Ми можемо стверджувати, що сказане про «чисту, спокійну роботу», «тихий контингент», «неприємності у вигляді запахів» – це об’єктивна реальність, яку описують зазвичай працівники моргу, і ми це з’ясували зі контексту повідомлення. А от власне реакція Жінки вже має суб’єктивне емоційне маркування. На мовному рівні ми фіксуємо роздратування, виражене часткою *ж*, риторично-окличною конструкцією *А нерви?!* Першоджерело є анонімним, тобто тим самим, маючи справу з деперсоналізованим першоджерелом, зазначаємо потребу вжити дієслово *казати* у 3 особі множини минулого часу. Отже драматизована переповідність: $V_{\text{мовлення}} \text{ казали} + [\text{інформаційна підрядна з’ясувальна частина}]$ (за контекстом: у нашому випадку безсполучникове речення зі з’ясувальною семантикою).

Приклад (4.2)

(345) ВІКА. Вони кинули його нам, як собаці кістку. Нате вам вашу свободу, подавіться нею. Ти можеш іти, а можеш залишатися. Ти можеш бути живою, а можеш мертвою. Ти сама вибираєш. Немає нічого ні зверху, ні знизу. Нічого! Тобі нікого звинувачувати у свої бідах і помилках. Тобі не треба пристосовуватися до обставин. Ти сама їх створюєш. Твої слова – це твої слова, твої кроки – це твої кроки, твоя тінь – це твоя тінь... Ми все чекали на того, хто відчинить ці двері – надаремне. І найстрашніше, що телефон уже більше ніколи не задзвонить – вони проїхали повз нас. Вони вчинили найгірше... [Неждана, 1998, с. 12–13].

Репліка 345 має імпліцитно виражену переповідність, яку ми фіксуємо у фрагменті: «...Нате вам вашу свободу, подавіться нею...». Ми можемо говорити, що така імпліцитно виражена переповідність зафіксована через невласне пряму мову. Віка, будучи у роздратованому стані, коли їх не хочуть рятувати з начебто зачиненого моргу, говорить про ситуацію, яка склалася навколо Дівчини та Жінки. Обраний фрагмент має суб'єктивно модифікований зміст, оскільки, по-перше, на зміст повідомлення впливає настрій дійової особи, а настрої Віки далекий від спокійного, по-друге, комунікативна ситуація, у якій опинилися дві героїні, дуже важка та стресова. За Ф. Бацевичем, ми можемо зазначити, що фрагмент з репліки 345 має модусно-модальний модифікований зміст, спричинений посиленою напругою навколо головний дійових осіб [Бацевич, 2023 с. 28].

Приклад (4.3)

(85) ВІКА. [А як же лікар констатував смерть?](#)

(86) ВІРА. [Як він ще власної не констатував!](#) Набрався, а потім на автопілоті... [Неждана, 1998, с. 5].

Суб'єктивна модифікація змісту з репліки 85 в репліці 86, де переповідність слугує засобом іронізації, драматизації та вираження певного роздратування; повідомлення набуло суб'єктивної зміни через зазначені вище аспекти. Вірі довелося переповісти дослівно слова Віки, щоб виразити своє роздратування, зіронізувавши. Схематично переповідна конструкція з репліки 86 виглядає таким чином: [інформаційна частина] + $V_{\text{мислення}}$ констатував.

Під *полярною переповідністю* ми маємо на увазі реалізацію цієї категорії, коли мовець хоче радикально диференціювати свою думку від інших, тому звертається до переказування думки першоджерела, щоб підкреслити абсурдність, неправдивість думки. *Наприклад*: «Ну так, він же, **як вони кажуть**, «незамінний фахівець», хоча я бачу, що кожен проєкт із ним валиться». У цьому прикладі вжита полярна переповідність: по-перше, реалізована переповідна модальність конструкцією *він же, як вони кажуть*, де задіяно дієслово зі

семантикою мовлення); по-друге, задля підкреслення абсурдності ситуації, мовець вживає лапкування («незамінний фахівець»), яке в цьому випадку є цитацією думки інших; і, по-третє, конструкція *хоча я бачу, що...* демонструє логічний розрив між думкою самого мовця та думкою того першоджерела *вони*. У тексті Неди Неждани зазвичай реалізована через модифікацію змісту першоджерела, наприклад:

Приклад (5.1)

(500) ЛЕСЯ. Ні, цього я не віддам, це моє. (↑)

(501) П'ЄРО. Ви помиляєтеся, пані, це вже давно не ваше. (↓) Ви сторінка історії, сторінка літератури. (↓)

(502) АРЛЕКІН. І ваші спогади, і почуття, думки і мрії – усе піде в оплату. (↓)
[...]

(505) ЛЕСЯ. Та ж я платила досить за життя! (↑)

(506) АРЛЕКІН. Ні, то були лише тілесні муки. (↓) Ви забагато брали у життя, зависоко злетіли. Тож вам іще платити доведеться за сотні років уперед... (↓).
[...]

(517) АРЛЕКІН. Ні, вам ніяк не догодиш! Може хоч на могилу киньте оком, який чудовий пам'ятник отут!

(518) ЛЕСЯ. Це бовдур в латах, а не я. Та ні, це не моя могила, це Косач, а я – Квітка [Неждана, 1996, с. 15].

Наведені приклади демонструють повну незгоду П'єра та Арлекіна зі слова Лесі. Переповідність у цьому випадку виражена зміною модальності [Бацевич, 2023, с. 30], тобто як результат відмінностей сприйняття першоджерела (Лесі) та переповідачів (П'єра та Арлекіна). Тож, у репліках 501 та 506 відбулася повна трансформація змісту повідомлення-першоджерела Лесі. У репліці 518 Леся знову не погоджується з думкою Арлекіна у репліці 517 щодо її пам'ятника. Вона трансформує та переповідає зміст репліки Арлекіна: «...який чудовий пам'ятник отут...» // «...Це бовдур в латах, а не я. Та ні, це не моя могила...». Підсилений характер полярної переповідності підтримує заперечний модус, виражений конструкцією у репліці 501 «...Ви помиляєтеся...», заперечним словом у репліці 506 «...Ні...», заперечними складносурядними реченнями у репліці 518 «...Це

бовдур в латах, а не я...» та вживанням частки *не*. Ми можемо прослідкувати, що вживання такого заперечного модусу може працювати як раз для реалізації полярної переповідності з метою диференціювати думку одного мовця від іншого. Часто такі заперечення свідчать про підвищення інтонаційного контуру, хоча у цьому випадку, спокійні Арлекін і П'єро пояснюють роздратованій Лесі, що в неї все заберуть (фрагменти 500–502 та 505–506).

Далі ми розглянемо різні вияви *фіксаційної переповідності*. У тексті ми знайшли приклади переповідності, яка фіксує *дійсність* (із суб'єктивного погляду, який може відповідати/не відповідати загальноприйнятій реальності), передає *дію* (з активним вживанням авторських ремарок), репрезентує *обіцянки* та *прохання*. Ми виявили такі приклади фіксаційної переповідності, наприклад:

Приклад (6.1)

(269) СЕРГІЙ. У в'язниці...

(270) ЛЕСЯ. (*здивовано*). Ви були у в'язниці?

(271) СЕРГІЙ. Доводилося... Але не лякайтеся, я не злодій і не вбивця.

(272) ЛЕСЯ. Цих людей, напевно, більше при владі, ніж у в'язниці [Неждана, 1998, с. 8].

У репліці 272 фіксуємо переповідання слів Сергія з репліки 271 засноване на: по-перше, актуалізації структури *злодій і вбивця* через конструкцію *цих людей*; по-друге, модальне слово *напевно* вказує на непевненість або сумнів. Отже, ми можемо припустити, що у цій розмові Леся переповідає можливу ситуацію в суспільстві, корелюючи її [ситуацію] з тим, що сказав Сергій. Переповідність, яка фіксує дійсність, у цьому прикладі реалізується імпліцитно.

Приклад (6.2)

(295) ЛЕСЯ. Дивно(↑), зі мною ще ніхто так не говорив (↓) — як із малою й беззахисною (↑).

(296) СЕРГІЙ. То ви така і є (=). Не ображайтеся, але ви схожі на дитину, що вдає з себе дорослу і ледь стримується, аби не розсміятися (=).

(297) ЛЕСЯ. А це погано?

(298) СЕРГІЙ. Це прекрасно!... [Неждана, 1996, с. 9].

У цьому фрагменті ми можемо продемонструвати переповідність, яка набуває суб'єктивної зміни, але лише формальної. Тож можемо зазначити, що слова Сергія з репліки 296 переповідають слова Лесі з репліки 295 без зміни семантики, оскільки підтверджується її питанням у репліці 297, де вона виявляю малу, але частку довіри до сказаного Сергієм. При цьому вбачаємо зміну інтонаційного контуру [Бацевич, 2023, с. 29]. Тобто думка, співвідносна з дійсністю, Сергія спочатку відрізнялася від дійсності Лесі, але у цьому випадку переповідність лише зафіксувала світобачення Сергія і в Лесиній свідомості. У репліці 295 Лесі відчувається здивування, яке виражено лексемою *дивно* та паузою, зафіксованою через знак тире, тобто інтонаційний контур піднявся вгору, але вже в 296 репліці Сергій вирівнює одивнений і певно роздратований тон Лесі, щоб трохи, але рознервувати жінку.

Приклад (6.3)

У творі «Той, що відчиняє двері» ми зафіксували такі приклади фіксаційної переповідності дійсності:

(1) [...] *Посеред кімнати за столом сидить ЖІНКА з плейсром і підспівує якусь популярну мелодію, гортає журнал, вочевидь, жіночий.*

(2) ЖІНКА. **Вигадають таке казна-що, хоч стій, хоч падай.** А це нічого так, еротично. Та воно ж їй як корові сідло. А мені пасує [Неждана, 1998, с. 2].

У репліці 2 представлена переповідність, яка слугує фіксацією дійсності: можна зустріти нетипову переповідність, де першоджерелом є не мовець, а предмет, у нашому випадку, жіночий журнал, про що ми дізнаємося з ремарок автора. Тож авторські позначки допомагають переповісти, що гіпотетично зображено на сцені. Цей приклад демонструє, що фіксаційна переповідність, яка засвідчує дійсність, у цьому прикладі реалізована через дієслово зі семантикою мислення та інформаційної частини: $V_{\text{мислення}}$ *вигадають* + [інформаційна частина].

Приклад (6.4)

(10) ЖІНКА. Де я?

(11) ДІВЧИНА. От мерці нахабні пішли – сама ж померла, і сама ще питає. **На**

тому світі, потойбіч, так би мовити [Неждана, 1998, с. 3].

У репліці 11 також представлена переповідність, яка слугує фіксацією дійності дещо у драматизованій та суб'єктивній формі. Ми можемо зазначити, що: Дівчина дещо іронізує становище, в якій вони перебувають разом з Жінкою; Дівчина вдається до комунікативної стратегії газлайтингу, можливо навіть несвідомо, але Жінка, за контекстом, починає їй вірити. Переповідність виражена імпліцитно, де першоджерело є анонімним. Крім того, у репліці 11 знаходимо переповідну конструкцію, що утворилася завдяки модальному маркеру *так би мовити*: «...На тому світі, потойбіч, *так би мовити*...», тобто [інформаційна частина] + $M_{\text{модал}}^5$ *так би мовити*.

Приклад (6.5)

(134) ВІКА. Це що, за якимось трупом?

(135) ВІРА. Ні, коли за трупом – так не кажуть... Ні вони до мене, чи до нас... [Неждана, 1998, с. 6].

Репліка (135) Віри переповідає слова Віки для того, щоб їх заперечити: застосована стратегія заперечення – «...так не кажуть...», що і потребує вживання певних дослівних структур, у нашому випадку: ... *за якимось трупом?* // ...*коли за трупом*... Фіксаційна переповідність у репліці 135 має таку структуру: [інформаційна підрядна з'ясувальна частина] + $V_{\text{мовлення}}$ *не кажуть*.

Наступний приклад продемонструє, як *авторські ремарки* можуть бути задіяні у переповідних конструкціях для *фіксації дії*. У творі «Той, що відчиняє двері» знаходимо такий приклад фіксаційної переповідності дії як фрагменти реплік 4 та 229. Ми звернемося до вище згаданої триступеневої структури драматичного твору. Читач бачить, що потенційно має відбуватися на сцені, завдяки ремаркам автора, а глядач вже споглядає готову дію завдяки тим самим ремаркам, але вже вираженим на сцені у діях акторів. Отож читач, знаходячись між автором та акторами, читає переповідних текст авторських ремарок.

Приклад (6.6)

---

⁵ Модальний маркер.

(4) ДІВЧИНА. [...] (Бачить реєстраційний журнал на столі). Журнал моргу №5. Ой, мамо м'я, так це ж морг! [Неждана, 1998, с. 2].

(229) ВІКА. Якби знали, за що, то вже давно б (показує жест пістолета). А так вони ще думають. Сказали ж визначитись. Значить, треба взнати, хоча б ліві чи праві? [Неждана, 1998, с. 9].

Відповідно до ремарки автора, у репліці 4 Дівчина читає напис на журналі – це зрозуміло лише з того, що Дівчина бачить журнал та читає назву на ньому. Тож ремарка автора, відповідно до вище згаданої нашої концепції триступеневої структури рецепції драматичного твору, є першоджерелом, а от вже сказане в репліці 4 є переповідним текстом. Так само і в репліці 229: Віка показує жест пістолета за контекстом. Однак тут вбачаємо потребу пояснити, чому ми вважаємо ремарку автора переповідною конструкцією. При цьому категорія переповідності виражена імпліцитно.

Приклад (6.7)

(211) ЛЕСЯ. Який ви нудний! Та що вже з вами поробиш... А я ще й подарунок для вас приготувала. Стривайте, зараз принесу. (*Вибігає і приносить фото і стисаний лист паперу*).

(212) НЕСТОР. Дуже мила фотокарточка, красно дякую [Неждана, 1996, с. 6].

Репліка 211 Лесі з твору «І все-таки я тебе зраджу» містить авторські ремарки, які є своєрідним першоджерелом для подальшої дії між Лесею та Нестором. Ремарка, яка переповіла дію на сцені, згідно за нашою концепцією триступеневою структури драматичного твору, стала першоджерелом для її переповідного відтворення у репліці 212 Нестора. Реакція чоловіка на фото і стала тією переповідною конструкцією, яка зафіксувала дію, яку відтворила Леся.

Схематично ми можемо зафіксувати ці приклади так: [de re інформація з ремарки автора]. Отже, з ремарки автора береться частина повідомлення і переповідається у наступних репліках.

Далі ми розглянемо підвид *фіксаційної переповідності* задля реалізації *фіксування обіцянки*, або *прохання*. У нашій роботі вважаємо за доречне називати таку переповідність *волевиявною фіксаційною переповідністю*. На реалізацію

такого роду переповідності працюють, по-перше, дієслова зі семантикою обіцянки, наприклад, *заприсягтися, обіцяти, просити*, зі семантикою переконування, наприклад, *гарантувати, запевнити, переконувати*, та конструкції зі змістовою наповненістю щодо наміру та очікуваної дії (*заявити, що неодмінно; сказати, щоб; запевнити, що*). Наприклад: Він **запевнив, що** наступного разу не запізниться. У цьому речення прослідковуємо вживання волевиявної фіксаційної переповідності, яка реалізована конструкцією $V_{\text{перек}} + (\text{що}) + \text{підрядна з'ясувальна частина складного речення}$. Таким чином вбачаємо, що цей мовець (Він) сказав іншому мовцю, запевняючи, що не буде спізнюватися, і цей «інший» мовець переповідає те, що сказав цей «Він». Таким чином утворюється переповідна модель з кільком адресантами: Він (1 адресант) – «Інший» мовець (2 адресант, який був раніше адресатом) – хтось (кому переповідається це речення).

У тексті Неди Неждани можемо побачити такий приклад:

Приклад (6.8)

(233) ЛЕСЯ. Дякую, моя цікавість задоволена. (*Повертає фото*). Я хотіла вас щось попросити. **Обіцяйте, що зробите! Так, на віру обіцяйте**. Для вас це дрібниця, а для мене важливо.

(234) НЕСТОР. Добре, **я обіцяю**, для вас я все зроблю [Неждана, 1998, с. 7].

Приклад (6.9)

(374) СЕРГІЙ. Ні... **Обіцяй, що нічого не заподієш собі. Заприсягнись**. Це моя воля.

(375) ЛЕСЯ. **Присягаюсь**... [Неждана, 1996, с. 11].

У цьому фрагменті 233–234 наслідком переповідання репліки (233) Лесі у репліці (234) Нестора є сама ж реакція Нестора на слова жінки. Таким чином ми прослідковуємо, що у репліці Лесі задіяно імперативний модус, виражений дієсловом *обіцяти* у імперативній формі 2 особи множини, таким чином Лесі має певні очікування від чоловіка; а вже в репліці Нестора можна говорити про вище зазначений намір виконання дії, виражений тим самим дієсловом *обіцяти*, але

вже у дійсному способі 1 особи однини. Він запевняє, навіть обіцяє, Лесею, що виконає її прохання. Крім того, можемо прослідкувати, що переповідність у репліці 234 має нейтральний немодифікований зміст, оскільки є лише кооперативним підтвердженням слів Лесі.

Такий самий приклад можна побачити у репліках 374–375. У репліці 374 Нестор вимагає від Лесі слова, щоб вона не заподіяла собі самогубство, коли Нестор, за контекстом, має зустрітися зі смертю (контекстуально: коли Нестор говорив, що вчора зустрівся зі смертю у сні, Леся впевнено стверджувала, що піде за ним, тобто помре). Для відтворення переповідності у зазначеному фрагменті використовується такий самий метод кооперативного підтвердження слів Нестора Лесею: жінка лише переповідає слова чоловіка, підтверджуючи його прохання, фіксує його між двома мовцями. Тут так само, як і в попередньому прикладі, працює імперативний модус у репліці 374, виражений дієсловами зі семантикою обіцянки *обіцяти* та *заприсягтися*, які також мають додатково семантику обов'язковості виконання дії. У репліці 375 відтворено немодифікований зміст повідомлення Нестора з репліки (374) Нестора: тож жінка приймає дійність чоловіка та ототожнює її з власною. Можемо стверджувати про кооперацію між Лесею та Нестором в обох випадках, викликану формуванням обіцянки і у фрагменті 233–234, і в 374–375. Додамо схему реалізації волевиявної фіксаційної переповідності на основі вище поданих прикладах:

ПД: $V_{\text{imp обіц}}^6 + [\text{предмет обіцянки}]$.

П: $V_{\text{ind обіц}}$

Останніми ми розглянемо *перепитувальні конструкції як переповідні*. Перепитувальні конструкції часто використовуються для передачі чужої думки. Однак такі конструкції втрачають первинну питальну функцію і набувають іншої семантики – перепитати те, що вже запитували. Схожість перепитувальних та переповідних конструкцій полягає у, по-перше, існуванні як вторинних

---

⁶ Семантика обіцянки.

мовленнєвих актів, тобто у таких конструкціях засвідчено повернення до вже сказаного або почутого, по-друге, відтворення чужої думки, по-третє, обидва вида часто несуть оцінку, сумнів, здивування. Функціонально такі перепитувальні конструкції працюють для уточнення інформації в повідомленні, для створення драматичного ефекту, коли перепитувальна конструкція має риторичний ефект. У творі «Той, що відчиняє двері» ми знайшли такі приклади:

Приклад (7.1)

(75) ВІКА. Ні, ти просто собі гуляла поруч, а потім думаєш – дай-но зазирну до моргу №5, чудове місце для прогулянок, така освіжаюча прохолода!

(76) ВІРА. Морг №5? Так це моє робоче місце, працюю тут санітаркою. Значить, я жива? [Неждана, 1998, с. 4].

Почувши від Віки назву свого місця роботи, Віра перепитує в Віки про це; в цьому випадку зміст не змінився, але додалася семантика питання, тому в цьому випадку репліка 76 Віри стосується de re повідомлення з репліки (75) Віки. Переповідність виражена в цьому випадку дослівно перепитувальною конструкцією. Схематично ми можемо запишемо так: [de re інформація з репліки першоджерела].

Приклад (7.2)

(169) ВІКА. (*Бере трубку.*) Ало... Слухаю ... Так... Я тільки хотіла (*кладає трубку*).

(170) ВІРА. Що він сказав?

(171) ВІКА. Не хвилюйтеся, скоро будемо. І додав: ніяких необдуманих кроків – щоб собі не зашкодити.

[...]

(180) ВІРА. Варіантів два: перший і другий. Чи ми психи, чи є ще більші психи, які вважають нас психами.

(181) ВІКА. Припустимо... Але для чого нас замкнули?

(182) ВІРА. Маніакально-депресивний синдром. Ми соціально-небезпечні типи. Чи типки? Чи типулі? Чи типухи? Тупихи?...

(183) ВІКА. А чого не в психушці, а в моргу?

(184) ВІРА. Метод такий – лікування без відриву від виробництва.

(185) ВІКА. Я тут нічого не виробляю!

(186) ВІРА. Чи без відриву від місця прописки... тимчасової...

(187) ВІКА. Гаразд, а що значить фраза: «Собі не зашкодити?». [Неждана, 1998, с. 8].

Репліка 187 пов'язана з репліками 169–171 за контекстом. У репліці 187 знаходимо переповідну конструкцію, яка обрамлена лапками: можемо говорити про використання прямої мови для цитування фрази. Засвідчуємо, що в перепитувальних конструкціях, в яких є переповідність, застосовується дослівна передача змісту повідомлення, однак можемо прослідкувати особливість таких перепитувально-переповідних дослівних конструкцій – перепитування, стосується *de re* повідомлення, тобто лише певного аспекту (одного-двох слів) повідомлення. Віка цитує частину (*de re*) повідомлення чоловіка, який їм телефонував. Переповідність у репліці 187 структурується за схемою $V_{\text{мислення}}$ *значить*+ [пряма мова].

Приклад (7.3)

(177) ВІКА. Що?! У тебе часом стріха не поїхала?

(178) ВІРА. Поїхала, звичайно. Робота нервова, перевтома, стреси. Тут ніяка стріха не втримається. Ще добре, недалеко від'їхала, ще пам'ятає місце відправки.

(179) ВІКА. Що ти несеш? Ти хочеш сказати – ми психи? [Неждана, 1998, с. 7–8].

У репліці 179 Віка переповідає сказане Вірою у репліці 178; вона узагальнила слова Жінки [Загнітко та Миронова, 2013, с. 30]: таким чином переповідність слугувала засобом для створення перепитування суб'єктивно модифікованого змісту повідомлення. Переповідність структурується за схемою $M_{\text{модал}}$ *хочеш* + $V_{\text{мовлення}}$ *сказати* + [інформаційна підрядна з'ясувальна частина]: «Ти хочеш сказати, що ми – психи?»

У теоретичному розділі ми згадували інтертекстуальність та цитування. У творі Неди Нежданої на останній сторінці п'єси «І все-таки я тебе зраджу» вказано: «...У п'єсі використано цитати з книги «Так казав Заратустра» Ф. Ніцше та твори Лесі Українки» 334 [Неждана, 1996, с. 15]. На сторінках п'єси можна зустріти інтертекстуальні фрагменти, а саме цитування, наприклад, книги «Так казав Заратустра» Ф. Ніцше та Лесі Українки. Фрагменти поданих творів обрамлені в п'єсі Неди Неждани як репліки самих героїв, але усі вони є прямими

цитатами першоджерела, оскільки кожен текст переданий дослівно. Єдине, на що ми маємо звернути увагу, що певні тексти, які використовують Лесі та Драматург, іноді мають менший обсяг. У п'єсі така еліпсація працює для виокремлення зайвих за контекстом слів, або для більшого ефекту обірваності повідомлення, при цьому зазначені епізоди є дослівним відтворенням оригіналу; позначається багатокрапкою, наприклад:

Приклад (8.1)

(245) ДРАМАТУРГ. Назву я вам три перетворення духу: як дух стає верблюдом, левом верблюд і, нарешті, дитиною лев... У найсамотнішій пустелі стається друге перетворення: дух обертається тут на лева, хоче здобути собі свободу й панувати у власній пустелі... Тепер, щоб здобути свободу від своєї любові, він навіть у цій святині має вбачати божевілля й сваволлю... [Неждана, 1996, с. 4]

Приклад (8.2)

(334) ЛЕСЯ. Все, що... тьмарить мені душу, ти проженеш променем твоїх блискучих очей — ох, у тривких до життя людей таких очей не буває! Се очі з іншої країни... Мій друже, мій друже, нащо твої листи так пахнуть, як зів'ялі троянди?... Візьми мене з собою... Я створю тобі світ, новий світ нової мрії... Я ж для тебе... вмерла і воскресла... Візьми... ми підемо тихо посеред цілого ліса мрій і згубимось обоє помалу, вдалині. А на тім місці, де ми були... нехай троянди в'януть, в'януть і пахнуть, як твої любі листи, мій друже... [Неждана, 1996, с. 10]

У п'єсі зафіксовані такі фрагменти з книги-першоджерела «Так казав Заратустра» Ф. Ніцше у репліках дійових осіб: Драматурга – репліки 91 [1996, с. 4], 245 [1996, с. 4], 336 [1996, с. 10], 402 [1996, с. 12], 459 [1996, с. 13], 487 [1996, с. 14]. Серед зацитованих творів Лесі Українки є «На мотив з Міцкевича» у репліці 216 Нестора [1996, с. 7]; у репліках Лесі: «Як я умру, на світі запалає» – 242 [1996, с. 7]; «Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами» – 334 [1996, с. 10]; «Errur ti tradiro» – 485 [1996, с. 13].

У п'єсі «Той, що відчиняє двері» також присутні інтертекстуальні за характером фрагменти, наприклад:

Приклад (8.3)

(2) ЖІНКА. [...] «Шукати станеш – не скоро знайдеш». [...] [Неждана, 1998, с. 2].

Приклад (8.4)

(268) ВІКА. Давай. (*Віка «оголошує номер»*). Співає фольклорний ансамбль моргу №5. Музика народна, слова народна, виконує...

(269) ВІРА. Народ. (*Заводить*). «Ой там, на товчку, на базарі жінки чоловіків продавали...» [Неждана, 1998, с. 10].

Приклад (8.5)

(273) ВІРА. «Їхали козаки, із Дону додому, підманули Галю, забрали з собою. Ой, ти Галю, Галю молодая, підманули Галю, забрали з собою...»

(274) ВІКА (*тихо*). Далі, далі, коли там уже про доблесть буде...

(275) ВІРА (*швидко*). Прив'язали Галю до сосни косами, підпалили сосну...» [Неждана, 1998, с. 10].

У наведених фрагментах, а саме репліки 2, 269 та 273–275, знаходимо сліди інших текстів, а саме українських пісень, наприклад, «Піду втоплюся» А. Миколайчука (2), «Ой там, на товчку, на базарі» (269) та «Їхали козаки» (273–275) відповідно. Якщо останні дві пісні дійсно цитуються без змін, тобто вони написані дослівно, то в репліці 2 фіксуємо, що текст репліки, поданої вище має певні зміни, а саме у формі дієслова (*стануть* – 3 особи множини // *станеш* – 2 особи однини), оскільки дійова особа ототожнює ситуацію з пісні з власною; зміст залишився таким самим, тобто повідомлення не є модифікованим. Ми говоримо про ці фрагменти як про інтертекстуальні, оскільки, по-перше, вони містять наявні сліди інших текстів, у нашому випадку українських пісень, по-друге, використання лапкування задля виокремлення цих пісенних текстів, та по-третє, вони вжиті майже дослівно. Можна говорити, що ці зафіксовані випадки інтертекстуальності є впізнаваними для інших читачів з кіно, мультфільмів, соціальних мереж, зокрема мемів тощо.

У своїй статті «Ancient Greek Philosophers and Preaching Discourse Practices of Early Modern Age» О. Ніка зробила висновок щодо використання інтертексту давньогрецьких філософів у дискурсивних практиках ранньомодерного проповідництва [Nika, 2022]. Вона означила різницю між сприйняттям таких

фрагментів з точки зору автора та читача. Таким чином, з точки зору автора можна говорити, що інтертекст «впізнаваний і надає авторитетності викладу, розмаїття джерел свідчить про інтелект автора, його риторичну майстерність, поєднання джерел створює барокову незвичність, що сприяє всеосяжності» («From the author's point of view, the intertext is recognizable and contributes to the authority of the presentation, the breadth of sources testifies to the author's intelligence, his rhetorical skill, the combination of sources creates a baroque unusualness that contributes to pervasiveness») [Nika, 2022, с. 75]. У свою чергу, з погляду читача можна говорити, що інтертекст «сприяє ефективному сприйняттю повідомлення, досягненню розуміння через алюзії, емоційність» («From the reader's point of view, it contributes to the effective perception of the message, the achievement of understanding through allusions, emotionality») [Nika, 2022, с. 75]. Ми погоджуємося з думкою О. Ніки щодо ролі інтертексту в повідомленні, оскільки вважаємо, що використання таких впізнаваних інтертекстуальних фрагментів у Неди Неждани свідчить, по-перше, про високий рівень знань та навичок авторки, яка влучно використовує матеріали інших авторів для реалізації своїх задумів; по-друге, фрагменти, які цитують виклад Ф. Ніцше чи Лесі Українки додають авторитетності текстам, що посилює вплив на читача, змушує розглянути глибші сенси, подані у творі; по-третє, окремо можна говорити про використання творів Лесі Українки: Неда Неждана таким чином будує власну дійову особу, власну Лесю, яка «руйнує стереотип пам'ятника і створює новий образ – живої, земної, лукавої жінки» [Неждана, 2018]; по-четверте, використання, наприклад, вище згаданих українських пісень, зокрема «Піду втоплюся», «Ой там, на товчку, на базарі» та «Їхали козаки», підвищує рівень комічного у п'єсах, зближує не тільки читача і авторку, але й допомагає драматургині відобразити на папері реальне життя.

2.2. Типологія та засоби вираження категорії переповідності в драматургії Неди Неждани

У попередньому підрозділі ми проаналізували вияв категорії переповідності у двох творах Неди Неждани, а саме у драматичній імпрровізації «І все-таки я тебе зраджу» та чорній комедії для театру національної трагедії «Той, що відчиняє двері» [Неждана, 1996; Неждана, 1998]. Тож тепер ми можемо підсумувати проаналізований матеріал, щоб охарактеризувати особливості реалізації категорії переповідності у парадигмі ідіостилю авторки.

Ми з'ясували, що у проаналізованих творах реалізується 7 типів переповідності, а саме нейтральна, іронізована, драматизована, полярна, фіксаційна, перепитувальна та автопереповідність (авторепортативність). Наведені приклади демонструють, що кожен тип цієї категорії може бути реалізованим через різні мовні та позамовні одиниці.

Найбільша кількість прикладів переповідності у творах Неди Неждани є приклади нейтральної та фіксаційної переповідностей, відповідно 9 прикладів для кожної із типів.

Нейтральна переповідність демонструє відтворення змісту повідомлення без його трансформації. На основі наведених вище прикладів ми можемо говорити як про дослівне, так і недослівне відтворення інформацію, але при цьому не відбувається жодної трансформації змісту. Ми можемо стверджувати, що така нейтральна переповідність є найбільш вживаним типом досліджуваної категорії, оскільки вона є універсальною: по-перше, вона працює з об'єктивністю, тобто передає думку повідомлення без суб'єктивної її зміни, по-друге, головна мета такої переповідності – передати інформацію, переказати її. Крім того, нейтральна переповідність у Неди Неждани найчастіше допомагає відновити події минулого для імітації живого комунікативного акту, отже таким чином відтворюється потрібний ретроспективний контекст, що може фіксуватися як переповідання спогадів та передісторій. Далі ми запропонуємо узагальнену схему реалізації нейтральної переповідності, спираючись на схеми вище проаналізованих 9-тьох прикладів:

- (Приклад 1.1) $V_{\text{когніт.}}$ *звучить* + [пряма мова];
- (Приклад 1.2) [інформаційна частина] + $V_{\text{мовлення}}$ *сказав*;
- (Приклад 1.3) $V_{\text{мовлення}}$ *сказав* + (що...) + [інформаційна підрядна з'ясувальна частина];
- (Приклад 1.4) [невласне пряма мова], де першомоделлю є схема $V_{\text{мовлення}}$ *сказав* + [пряма мова];
- (Приклад 1.5) $V_{\text{мовлення}}$ *сказав* + (що) + [інформаційна підрядна з'ясувальна частина];
- (Приклад 1.6) $V_{\text{мовлення}}$ *сказали* + [інформаційна частина];
- (Приклад 1.7) $V_{\text{мовлення}}$ *сказав* + [інформаційна частина] + (331) $V_{\text{мовлення}}$ *додав* + [пряма мова];
- (Приклад 1.8) $V_{\text{мовлення}}$ *казали* + [інформаційна частина];
- (Приклад 1.9) $V_{\text{мовлення}}$ *кажуть* + [інформаційна частина].

Проаналізувавши створені схеми, можемо говорити, що найчастіше реалізаторами нейтральної переповідності у Неди Неждани стають: на морфологічному рівні дієслова зі семантикою мовлення ($V_{\text{мовлення}}$), наприклад, *сказати*, *казати*, або зі семантикою когнітивного сприйняття ($V_{\text{когніт.}}$), наприклад, *звучить*; на синтаксичному рівні – це переважно складнопідрядні речення, які мають з'ясувальну інформаційну частину, що поєднується з головною частиною, в складі якої є найчастіше дієслово зі семантикою мовлення, сполучником/сполучним словом *що*. Таким чином можна говорити, що нейтральна переповідність найчастіше реалізується через непряму мову Менше прикладів, а саме 2, стосуються вживання прямої (1) та невласне прямої мови (1): у випадку з прямою мовою також вживається дієслово зі семантикою мовлення, або ж [дієслово] опускається, якщо це невласне пряма мова.

Тож, можемо відтворити загальну схему реалізації нейтральної переповідності на прикладах-фрагментах з творів Неди Неждани: $V_{\text{мовлення}}/V_{\text{когніт.}}$ + [інформаційна частина], де інформаційна частина може бути виражена як власне підрядною з'ясувальною складовою складного речення

(частина непрямої мови), так і різними видами передачі чужого мовлення (пряма мова, невласне пряма мова).

Ми зазначали, що фіксаційна переповідність працює на засвідчення дії, дійсності, обіцянки чи прохання. На нашу думку, це найважливіший тип досліджуваної категорії, тому що було з'ясовано, що реалізатором фіксаційної переповідності дії у драматичному тексті є ремарки автора: тим паче, звертаючись до нашої триступеневої концепції про будову драматичного тексту, фіксаційна переповідність засвідчує дію, яку читач може побачити протягом читання твору, але глядач засвідчить цю дію у невербальному акті, а саме засвідчить актора, який відтворює цю дію. Наприклад, наведені у попередньому підрозділі приклади (6.6), (6.7) демонструють реалізацію фіксаційної переповідності дії імпліцитно. Фіксаційна переповідність, що засвідчує дійсність важлива, по-перше, для формування логічних причинно-наслідкових зв'язків (Приклад (6.1); (6.3); (6.5)); по-друге, для підкреслення важливості моменту або ж створення драматичного вузла, з якого все починається чи закінчується (Приклад (6.2); (6.4)). Фіксаційна переповідність, що закріплює обіцянку або прохання у Неди Неждани, обрамлена терміновістю та обов'язковістю певної, незавжди кооперативної, домовленості. Приклади (6.8) та (6.9) демонструють, що фіксаційна переповідність обіцянки/прохання може завершити конфлікт або ж некооперацію між мовцями, таким чином вони приходять до угоди.

Ми відтворили можливі способи реалізації фіксаційної переповідності, оцінюючи її функційне спрямування. Фіксаційна переповідність, яка засвідчує дійсність, може бути реалізована завдяки: актуалізації певних членів речення з репліки першоджерела (Приклад (6.1)); зміні інтонаційного контуру (Приклад (6.2)), причина якої є різна модальність мовців. Крім цього, ми можемо стверджувати, що така переповідність може бути виражена так само як і нейтральна переповідність, наприклад: складнопідрядні речення зі з'ясувальної семантикою, де в головній частині є дієслова зі семантикою мовлення або мислення, а підрядна містить інформаційну складову. Такими фрагментами є

приклади: (6.3) – $V_{\text{мислення}}$ *вигадують* + [інформаційна частина]; (6.4) – [інформаційна частина] + $M_{\text{модал}}$ *так би мовити*; (6.5) – [інформаційна підрядна з'ясувальна частина] + $V_{\text{мовлення}}$ *не кажуть*. Фіксаційна переповідність, яка засвідчує дію, виражається через ремарки автора (Приклади (6.6) та (6.7)). А от фіксаційна переповідність обіцянки/прохання у текстах Неди Неждани, відповідно приклади (6.8) та (6.9), реалізована за єдиною схемою, де ПД – це першоджерело, яке вимагає здійснення обіцянки чи прохання, а П – переповідна дослівна конструкція, яка свідчить про кооперацію щодо їх виконання: ПД: V_{imp} обіц + [предмет обіцянки]. П: V_{ind} обіц.

Автопереповідність у текстах Неди Неждани зафіксована у 4 прикладах. Цей тип, так само як і нейтральна переповідність, допомагає створити ретроспективний контекст: повернутися до минулого, відтворити події цього минулого. Однак, звертаємо увагу на те, що відрізняє нейтральну переповідність від автопереповідності – це власне першоджерело повідомлення: нейтральна переповідність відтворює змісти повідомлень, зазвичай, інших першоджерел, коли автопереповідність працює тоді, коли власне сам герой (я) переповідає події про себе (я). Тож, ми знайшли 4 приклади автопереповідності (Приклади (2.1), (2.2.), (2.3) та (2.4)), які реалізовані: прямою та непрямою мовами або ж застосована складнопідрядна синтаксична конструкція зі дієсловом мовлення, наприклад, $V_{\text{мовлення}}$ *сказала* + (що) + [інформаційна підрядна з'ясувальна частина]. Така переповідність дозволяє зблизити не тільки одну дійову особу з іншою, але й встановити високий рівень довіри між читачем та героями твору, показати, чому одна чи інша дійова особа мислить так, як вона мислить у творі.

Приклади іронізованої, драматичної та перепитувальної переповідностей налічують по 3 приклади в кожній. Ми можемо говорити, що перші дві з цього переліку застосовуються як засоби створення комічного (Приклади (3.1), (3.2), (3.3)), або як засоби створення драматизму, щоб посилити напругу в певній ситуації за контекстом (Приклади (4.1), (4.2), (4.3)). Ці два типи переповідності, на нашу думку, близькі за природою, оскільки вони посилюють в текстах Неди

Неждани емоційне забарвлення сказаного, додають критику словам інших дійових осіб у такий самий емоційно-забарвлений спосіб. Крім того їх також може об'єднувати модифікація змісту першоджерела через певні суб'єктивні причини переповідача.

Реалізація іронізованої переповідності у проаналізованих фрагментах відбувається за принципом зміни інтонаційного контуру, що може бути підсилено недослівним відтворенням змісту повідомлення (Приклад (3.1)). Однак, крім цього, є приклади, де застосована невласне пряма мова: у прикладі (3.2) переповідність реалізована за схемою $V_{\text{мислення}} \textit{нагадує}$ + [невласне пряма мова]. Також фіксуємо використання стандартної схеми переповідної конструкції $V_{\text{мовлення}} \textit{скажуть}$ + [інформаційна частина] (Приклад (3.3)).

Засоби вираження драматизованої переповідності можуть стверджувати про певне роздратування або словами першоджерела, або ж тим, що знаходиться навколо дійової особи в той момент: така переповідність підсилюється частками *ж*, щоб підкреслити небажане повторювання одного і того самого повідомлення, та *а*, щоб посилити незадоволення або досаду (Приклад (4.1)). Схематично ми можемо подати реалізацію драматизованої переповідності таким чином: $V_{\text{мовлення}} \textit{казали}$ + [інформаційна підрядна з'ясувальна частина] (Приклад (4.1)); [інформаційна частина] + $V_{\text{мислення}} \textit{констатував}$ (Приклад (4.3)). Приклад (4.2) засвідчує, що так само як іронізована переповідність, драматизована переповідність може бути реалізована через невласне пряму мову, зміст повідомлення якої набув модифікації через екстралінгвальні чинники.

Ми визначили, що перепитувальні конструкції можуть мати спільні ознаки зі переповідними. Отож було зазначено, що перепитувальна переповідність також реалізується у досліджених нами текстах. Приклади, наведені у попередньому розділі, засвідчують використання такого типу переповідності, де переповідна конструкція лише частково стосується змісту повідомлення першоджерела (Приклад (7.1), (7.2)). У цих фрагментах переповідність виражена як [de re інформація з репліки першоджерела] та $V_{\text{мислення}} \textit{значить}$ + [пряма мова].

Також є приклад (7.3), яка відповідає такій схемі: $M_{\text{модал}} \text{ хочеш} + V_{\text{мовлення}} \text{ сказати}$ + [інформаційна підрядна з'ясувальна частина]. У цьому випадку перепитувальна конструкція стала переповідною, де сформований висновок зазнав суб'єктивної оцінки.

Найменш вживаним у проаналізованих творах Неди Неждани стала полярна переповідність. Її реалізація зафіксована лише зміною модальності (Приклад (5.1)). Однак можемо говорити, що на полярну переповідність також працює заперечний модус, виражений заперечними конструкціями (як простими, так і складними), заперечними словами, наприклад, *ні*, та заперечною часткою *не*. Полярна переповідність у Неди Неждани функціонує як драматичний вузол, про який ми говорили, коли аналізували фіксаційну переповідність: однак, у цьому випадку, можна засвідчити, що полярна переповідність може посилити конфлікт, додати напруги до створеної комунікативної ситуації (як і драматизована переповідність).

Висновки до другого розділу

Отже, ми проаналізували переповідні фрагменти з творів Неди Нежданої, а саме з драматичної імпровізації «І все-таки я тебе зраджу» та чорної комедії для театру національної трагедії «Той, що відчиняє двері». Було визначено, що категорія переповідності у цих матеріалах має свою парадигму функціонування, де ми виокремили 7 її типів: автопереповідність, нейтральна, іронізована, драматизована, полярна, фіксаційна та перепитувальна.

Найбільш продуктивними типами переповідності у творах Неди Неждани виявилися нейтральна та фіксаційна. Приклади продемонстрували, що ці типи слугують для передавання повідомлень нейтральних змістів, відтворення ретроспективних контекстів, засвідчень дійсності, дії, обіцянок та прохань. Інші типи переповідності, такі як автопереповідність, іронізована, драматизована, перепитувальна та полярна, виконують стилістичні та емоційно-виражальні функції. Зокрема, автопереповідність допомагає віддзеркалити особистий досвід дійових осіб, таким чином створити довіру між ними та читачем; іронізована та драматизована – підсилюють емоційність висловлювань, відкриваючи шлях до критики вже сказаного; перепитувальна – вводить елемент риторики чи сумніву; полярна, у свою чергу, концентрує конфлікт, загострює протистояння у драматичних текстах.

Крім цього, на основі проаналізованого матеріалу ми визначили, що переповідність може бути виражена як експліцитно, так і імпліцитно. Тож засобами вираження досліджуваної категорії є зміни як модальності, так і інтонаційного контуру; актуалізація певних членів речення зі першоджерела; складні синтаксичні підрядні конструкції, де в головній частині є дієслово із семантикою мовлення, мислення чи сприйняття, а підрядна частина має в собі інформаційну складову – разом вони поєднані сполучником або сполучним словом *що*; різні способи передачі чужого мовлення, такі як пряма, непряма та невласне пряма мова. Створені схеми відображають багатоваріантність способів

вербальної реалізації категорії переповідності та її типів у творах «І все-таки я тебе зраджу» та «Той, що відчиняє двері».

Також у вибраних для аналізу творах Неди Неждани ми проаналізували приклади інтертекстуальності: драматургиня використовує текст відомого філософа, а саме Ф. Ніцше, тексти Лесі Українки та українські пісні для увиразнення внутрішнього світу персонажів, для формування додаткового комічного елемента, для створення додаткових сенсів у своїх творах, що виробляють власне читацький особистісно-інтелектуальний простір для осмислення творчості авторки.

Таким чином, у межах ідіостилю драматургині переповідність реалізує свою багатофункціональність, демонструє великий спектр способів її вираження і стає вагомим інструментом для створення художнього світу, персонального тла героїв, підсилює ідейну глибину її п'єс.

ВИСНОВКИ

Дослідження способів передачі чужої думки, а саме використання модусно-модальних категорій для її відтворення, однією з яких є переповідність, вважається одним із провідних напрямків дискурсивно-лінгвістичних досліджень. Можна говорити, що така велика увага до переповідності спричинена багатьма чинниками, зокрема неточному її визначенню, що тягне за собою складність відмежування переповідної категорії від евіденційності та інтертекстуальності.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна дійти висновку, що переповідність виступає модусно-модальною підкатегорією евіденційності, яка реалізовує непряму, переважно недослівну передачу змісту висловлювань інших мовців. Цю категорію можна розглядати як складову непрямої евіденційності, з якою вона [переповідність] має спільні риси, зокрема щодо участі мовця як посередника, однак водночас досліджувана категорія вирізняється відносною автономністю та специфічним функціональним навантаженням, а саме акцентом на недослівній передачі чужого висловлювання й трансформації його змісту. Крім схожості у природі евіденційності та переповідності, досліджувана категорія має спільні ознаки з інтертекстуальністю, оскільки друга, у свою чергу, також має на меті відтворити зміст чужого повідомлення. Незважаючи на це, було визначено, що інтертекстуальність як текстово-дискурсивна категорія працює з текстами на рівні колективної пам'яті, коли ж переповідність є модусно-модальною категорією, яка реалізовується у межах конкретного комунікативного акту. Дослідження цієї категорії свідчать про її значну роль у створенні ретрансляційного контексту – ситуації, у якій мовлення передається через посередника-переповідача, що може змінювати його зміст. Переповідність легітимізує повідомлення, відкриває можливості для маніпуляції сприйняттям реципієнта через зміну акцентів, вияв сумніву, створення дистанції, драматизацію тощо. Наведені у роботі дослідження інших лінгвістів свідчать про

великий спектр засобів та способів її вираження, наприклад, морфологічні та модальні маркери, синтаксичні конструкції (пряма, непряма та невласна пряма мови, прості та складні, зокрема складнопідрядні, речення) тощо. Крім цього, можна засвідчити велику кількість дієслів зі семантикою мовлення чи мислення для формування власне переповідних структур, які найбільш часто вживаються у творах різних стилів. Наведені способи реалізації переповідності можуть стверджувати про наявність інвентаря формальних засобів вираження, але, як було згадано вище, про неізолюваність категорії, можуть бути інтерпретовані виключно у контексті задля встановлення потрібного подальшого значення повідомлення.

У межах роботи також була з'ясована роль переповідності у парадигмі модусу та модальності. У контексті переповідних висловлень модус виступає засобом реалізації переповідності й водночас впливає на способи її вираження. Проаналізовані у роботі приклади засвідчують, що використання різних модусів змінює як структуру, так і зміст повідомлення. У свою чергу, модальність сприяє встановленню рівня реальності або ірреальності повідомлення, таким чином впливає на формування семантики гіпотетичності, можливості або необхідності, що актуалізується через модальні маркери та допомагає мовцю дистанціюватися від сказаного, сумніватися в ньому або ж підкреслювати його важливість – усе це посилює прагматичний потенціал переповідності як засобу впливу на адресата. Модус, модальність і переповідність у своїй взаємодії утворюють цілісну систему, в якій власне переповідність можна розглядати як модусно-модальну підкатегорію непрямой евіденційності, де модус визначає спосіб, у який ця інформація подається, а модальність – ставлення мовця до її змісту. Переповідна категорія відображає як когнітивну обробку чужої інформації, так і позицію мовця щодо її достовірності та доречності. З огляду на вище згадане, запропонована нами у першому розділі другому підрозділі схема демонструє, що переповідність є завершальним і найбільш конкретизованим елементом модусно-модальної системи, яка працює під час передачі чужої інформації.

Аналіз наукових розвідок засвідчив, що категорія переповідності є багатоаспектним феноменом, який активно функціонує в різних дискурсивних практиках. Дослідження О. Кравцової, Ф. Бацевича, Д. Харитонової, Ю. Олешко та Х. Дацишин, що переповідність служить інструментом комунікативного впливу, засобом вираження оцінки, дистанціювання, залучення читача, а також формування суб'єктивної або об'єктивної інтерпретації повідомлення. У різних дискурсах – науковому, епістолярному, публіцистичному, проповідницькому, художньому, медійному та казковому – переповідність має різні, характерні для кожного стилю та жанру, особливості функціонування та способи вираження. Так, у науковому дискурсі вона відіграє роль засобу встановлення академічного діалогу; в епістолярному – сприяє побудові міжособистісної комунікації; у проповідницькому – виконує переконувальну функцію; у художньому – стає частиною ідіостилу автора, надаючи тексту виразної стилістичної глибини. Особливої ваги набуває переповідна модальність, яка через модальні маркери та трансформації змісту вказує на специфіку авторського ставлення до повідомлення. Таким чином, переповідність є гнучкою, адаптивною категорією, яка, залежно від дискурсу, здатна змінювати свою структуру, функції та прагматичне навантаження, залишаючись водночас важливою складовою комунікативної діяльності мовця.

Проведений аналіз переповідності у творах Неди Неждани засвідчує багатофункціональність модусно-модальної категорії переповідності. Базою фактичного матеріалу стали два твори авторки, а саме «І все-таки я тебе зраджу» та «Той, що відчиняє двері. Найбільш уживаними виявилися нейтральна та фіксаційна переповідності: це засвідчує прагнення авторки зберігати об'єктивність при передачі інформації (нейтральна переповідність) та фіксувати важливі елементи дії, що мають сценічне або комунікативне значення (фіксаційна переповідність). Вони допомагають створити ретроспективний контекст та закріпити змістовно важливі моменти, наприклад, обіцянки, прохання, дії, що прописані у ремарках автора, але відтворені на сцені рухами

тіла. Менш вживані, але концептуально важливі типи переповідності – автопереповідність, іронізована, драматизована, перепитувальна та полярна: вони демонструють індивідуалізацію мовлення персонажів і варіативність авторської стратегії при створенні художнього діалогу. Усі типи переповідності у творах Неди Неждани мають чітку синтаксичну реалізацію: найчастіше через конструкції з дієсловами мовлення або мислення, складнопідрядні речення зі з'ясувальною частиною, прямою чи невласне прямою мовою тощо. Такі синтаксичні моделі свідчать про вище згаданий визначений інвентар формальних засобів вираження, атож можна вважати, що він є доволі сталим для всіх типів переповідностей, які були проаналізовані у творчому доробку Неди Неждани.

На основі проаналізованого матеріалу можна засвідчити особливість ідіостилю Неди Неждани. По-перше, драматургиня схильна до ретроспекції та наративної складності, що підтверджено прикладами, де застосовані різні типи переповідностей для відтворення минулих подій. Таким чином, це сприяє розгортанню внутрішнього світу персонажів, поясненню їхніх дій та рішень у теперішньому моменті п'єси. По-друге, посилена функція авторських ремарок, де власне слова автора мають високу інформативність, оскільки ті фіксують дійсність, додаючи історичний контекст у п'єсу, дію, яка має бути відтворена на сцені та зміст важливих комунікативних актів (обіцянки, прохання), що підкреслює драматургічну багатозначність тексту. По-третє, мовлення персонажів є емоційним та смислово багатозначним, що підсилює інтерес до аналізу таких комунікативних актів. Вживання іронізованої, драматизованої та полярної переповідностей сприяє емоційному загостренню, відображенню іронії, критичної позиції чи внутрішнього напруження між персонажами. Це вказує на глибоку психологізацію діалогів і прагнення авторки до створення багатовимірної комунікації в межах тексту. Крім того використання тих самих драматизованої та полярної переповідності у поєднанні з модальними та заперечними конструкціями формує напругу, конфлікт або критичну точку в

сюжеті, що може свідчити про схильність авторки до побудови сюжетів навколо конфліктних, екзистенційно насичених ситуацій. І, по-четверте, власне автор активно демонструє зацікавлення у неоднозначності мовної взаємодії між дійовими особами, що характерно для прикладів перепитувальної та іронізованої переповідностей, таким чином можна зафіксувати наявність суб'єктивного погляду переповідача.

Перспективи нашого подальшого дослідження модусно-модальної категорії переповідності на матеріалі творів Неди Неждани полягають у вивченні динаміки використання цієї категорії в різні періоди творчості та залученні інструментарію комп'ютерної лінгвістики для кількісного аналізу переповідних структур у великому корпусі творів авторки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ МАТЕРІАЛІВ

1. Бацевич, Ф. (2010). *Нариси з лінгвістичної прагматики*. Львів: ПАІС.
2. Бацевич, Ф. (2023). Модальність переповідності у великій прозі І. Франка. У *Художня проза Івана Франка у вимірах сучасної лінгвістики: вибрані статті* (с. 26–39). Львів.
3. Бойко, О. (2020). *Художні особливості п'єс Неди Нежданої в контексті сучасної української драматургії: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»*. Херсонський держ. ун-т, Ф-т української й іноземної філології та журналістики, Кафедра української філології та журналістики. Херсон: ХДУ.
https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/12939/Boiko_fufprj_2020.pdf
4. Бондарева, О. (2022). Війна за ідентичність, або проговорювання і прийняття себе у п'єсі Неди Нежданої «Кицька на спогад про темінь». *Курбасівські читання: Наук. Вісник Нац. Центру театр. мистец. імені Леся Курбаса*, 17, 102–127.
<https://www.kurbas.org.ua/projects/almanah17/2022.3.pdf>
5. Бондарева, О. (2023). «Закрите небо» Неди Нежданої: війна, пам'ять, травматичний жіночий досвід, усвідомлена деколоніальність. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції: Збірник наукових праць (філологічні науки)*, 21, 14–25. <https://doi.org/10.28925/2412-2475.2023.21.2>
6. Бортнік, Ж. (2011). Діалог між «Я» та «Іншим» в монодрамі Н. Нежданої «Мільйон парашутиків» у контексті проблем ідентифікації. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*, 154(166), 24–28.
<https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/3859/3/166-154-5.pdf>
7. Василівська, Н. (2018). Постепічний характер драматургічної спадщини Неди Нежданої. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, VI(30), I, 11–13. <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-184VI30-02>

8. Веселовська, Н. (2015). Використання прийому «гра у грі» в сюжетотворчій та часопросторовій організації п'єси Неди Нежданої «Коли повертається дощ». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, 38, 10–14. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2015_38_4
9. Веселовська, Н., & Литвин, Н. (2021). Мовностилістичні особливості монодрами «Otvetka@ua» Неди Нежданої. *Лінгвостилістичні студії*, 14, 26–33. http://nbuv.gov.ua/UJRN/lis_2021_14_5
10. Вихованець, І. Р. (1993). *Грамматика української мови. Синтаксис: підруч. для студ. філол. ф-тів вузів* (Л. Л. Щербатенко, Ред., М. С. Тимошик, голов. Ред.) Київ: Либідь.
11. Гальона, Н. (2011). Особливості семантико-синтаксичної валентності модусних предикатів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць*, 8, 120–125. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16299/Gal%27ona.pdf?sequence=1>
12. Дацишин, Х. (2023). Комунікативний потенціал частки «мовляв» у сучасних українських онлайн-медіатекстах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: журналістика*, 2(6), 96–102. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/sep/31435/15.pdf>
13. Довга, Г. (2017). Екзистенціал самотності у драмі Неди Нежданої «І все-таки я тебе зраджу». *Fundamental And Applied Researches: Contemporary Scientific and practical Solutions and Approaches: A Collection of Materials of the III International Scientific*, 311–313. http://ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/865/1/%D0%A4%D1%83%D0%BD%D0%B4_%D1%82%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB_2017%20%283%29%20%281%29.pdf#page=311

14. Загнітко, А. (2009). *Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект*. Донецьк.
https://www.ukrajinistika.edu.rs/preuzimanje/UKR_sintaksis.pdf
15. Загнітко, А., & Миронова, Г. (2013). *Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект*. Брно. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000025363>
16. Калько, В. В. (2018). Контекстуально-інтерпретаційний аналіз українських паремій. *Молодий вчений*, 9(61), 100–105.
<https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3943>
17. Кірілічева, В. (2023). Маркування джерела інформації в мові: термінологійний аспект. *Мова: класичне-модерне-постмодерне*, 9, 168–189. <http://lcmp.ukma.edu.ua/article/view/297326/290319>
18. Корольова, В. (2019а). Комунікативні стратегії автора в п'єсах Неди Нежданої. *Journal «Ukrainian sense»*, 1, 95–102.
<https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/229/235>
19. Корольова, В. (2019b). Прагматичний потенціал антропонімів у п'єсах Неди Нежданої. *Вісник Одеського національного університету. Філологія*, 24(1(19)), 43–48.
<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/913601>
20. Костусяк, Н. (2013). Категорія синтаксичної модальності та її графемна реалізація. *Лінгвістичні студії*, 26, 99–103.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2013_26_21
21. Костусяк, Н. (2012). *Структура міжрівневих категорій сучасної української мови: монографія*. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки.
<https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/17857/1/monohraf.pdf>
22. Кравцова, О. (2018а). Адресантно-адресатний континуум реалізації переповідності в епістолярному дискурсі. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*, 10, 51–55. http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2018/NV_2018_10/NV_2018_10.pdf#page=51

23. Кравцова, О. (2018b). Особливості вираження переповідних інтенцій у науковому дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 36(1), 34–37. http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v36/part_1/Filologi36_1.pdf#page=34
24. Кравцова, О. (2018c). Репрезентативні вияви та засоби реалізації інтенцій переповідності в епістолярному дискурсі Василя Стуса. *Південний архів. Філологічні науки*, 73, 22–25. <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/416/411>
25. Кравцова, О. (2018d). Складнопідрядні речення як засоби вербалізації інтенцій переповідності в казках, упорядкованих Михайлом Івасюком. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*, 26, 74–82. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2018_26_12
26. Кравцова, О. (2018e). Функційний потенціал переповідних конструкцій у проповідницькому дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 37(1), 40–43. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2018_37%281%29__13
27. Кравцова, О. (2019a). Переповідність як складник діалогічного та монологічного мовлення. *Мова і засоби масової комунікації на сучасному історичному етапі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, 69–73. https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/1159/1/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D1%83%D1%85%D0%BB%D1%8F%D0%BA%20%D0%86.%D0%9C._logos.lviv.ua_%D1%81%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8F%D0%B1%D1%80%D1%8C_2019.pdf
28. Кравцова, О. (2019b). Реалізація переповідності в публіцистичному тексті. *Science and Education a New Dimension. Philology*, VII(60), 59–63. <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Realization-of-renarration-in-publicistic-texts-O.-Kravtsova.pdf>

29. Кравцова, О. (2019с). Чутка як міжособистісний тип переповідної комунікації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 30(69), №3 ч.1, 25–29. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.3-1/06>
30. Кравцова, О. (2020) До проблеми вивчення переповідності як композиційно-мовленневого складника розповідного тексту. *Мова та література у полікультурному просторі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, 86–89. https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/1003/1/logos.lviv.ua_%D1%84%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C_2020_%D0%A7_2.pdf#page=86
31. Меркотан, Л. (2016). *Прецедентні тексти в системі інтертекстуальності: автореф.* (дис. ... канд. філол. наук). Чернівці: ЧНУ імені Ю. Федьковича. <https://uacademic.info/ua/document/0416U003003>
32. Ніка, О. (2011). Теорія модусу в сучасній лінгвістиці. *Українська мова*, 2, 19–29. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/42843/02-Nika.pdf?sequence=1>
33. Ніка, О. (2009). Евіденційність як категорія модусу у староукраїнських текстах. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 18, 50–58. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2009_18_10
34. Ніка, О. (2012). Барокова проповідь XVII ст. І розвиток староукраїнської літературної мови. *Studia linguistica*, 6(1), 165–170. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6%281%29__30
35. Олешко, Ю. (2012). Функціональна перспектива евіденційних маркерів у проповідницькому дискурсі І. Галятовського. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 25, 208–214. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2012_25_26

36. Педченко, С. (2022). Партикули як лінгвопрагматичні маркери евіденційності в модальному висловленні. *Grail of Science*, 12–13, 438–439. <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19783>
37. Пінчук, Т. (2019). Інтерпретація зради в п'єсі Неди Нежданої «І все-таки я тебе зраджую». *Scientific achievements of modern society. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. Cognum Publishing House*, 83, 301–309. https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/scientific-achievements-of-modern-society_9-11.10.19.pdf#page=301
38. Попович, Л. (2017). Граматикалізація показників евіденційності в українській мові. *Лінгвістичні студії*, 34, 38–52. <https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/5573>
39. Селіванова, О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник*. Полтава: Довкілля-К.
40. Скебська, Д. (2024). *Мотив відчуження в сучасній українській драмі про війну (А. Галас, А. Бондаренко і Неда Неждана): бакалаврська робота*. Львів: УКУ. <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d905d496-8c97-4b66-8760-81d0560f051f/content>
41. Скибицька, Ю. (2015). Трансформація постмодерної поетики в драматургічній творчості Неди Нежданої. *Літературознавчі студії*, 1(2), 196–207. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2015_1%282%29__24
42. Скибицька, Ю. (2017). Драматичний доробок Неди Нежданої у контексті метамодернізму. *Синопис: текст, контекст, медіа*, 2(18), 88–96. [https://doi.org/10.28925/2311-259x.2017\(2\)09161](https://doi.org/10.28925/2311-259x.2017(2)09161)
43. Ткалич, А. (2012). «Провокація іншості» Неди Нежданої: жанрове, тематичне та стильове розмаїття творів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 12(247), ч. II, 94–100. <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/600/Visnuk%202013.pdf?Sequence=1&isallowed=y#page=95>
44. Харитоновна, Д. (2015). Способи реалізації категорії переповідної модальності у сучасному художньому тексті (на матеріалі збірки оповідань

- «Нація» Марії Матіос). *Мовні і концептуальні картини світу*, 51, 597–603.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2015_51_88
45. Шульженко, О. (2020). *Специфіка трагікомедій Неди Неждани «Дирижабль», «Колона черепах», «Той, що відчиняє двері», «Коли повертається дощ»: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»*. Запоріжжя: Запорізький національний університет.
<https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/1868/1/%d0%a8%d1%83%d0%bb%d1%8c%d0%b6%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e%20.%d0%92.pdf>
46. Яслик, В. (2018). *Вербалізація евіденції в сучасній українській літературній мові* (дис. ... канд. філол. наук). Івано-Франківськ: ПНУ імені Василя Стефаника. <https://elar.navs.edu.ua/items/aa1e145f-e920-44ea-8888-057a5d177184>
47. Ястреб, Н. (2019). Ландшафт пам'яті у монодрамах Неди Нежданої «Мільйон парашутиків» і Ярослава Стельмаха «Синій автомобіль». *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*, 325(313), 132–135.
<http://litstudies.chdu.edu.ua/article/view/225276>
48. Dijk, T. A. V. (2008). *Discourse and Context: A sociocognitive approach*. Cambridge University Press. <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-2008-Discourse-and-Context-A-Sociocognitive-Approach.pdf>
49. Nika, O. (2022). Ancient Greek Philosophers and Preaching Discourse Practices of Early Modern Age. *Logos*, 111, 66–75.
http://www.litlogos.eu/L111/Logos_111_066_075_Nika.pdf

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

50. Загнітко, А. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни*. Донецьк: ДонНУ.
<https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/250/1/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8%20-%203%20%D0%9E%D0%A1%D0%A2%2B%2B.pdf>
51. Неждана, Н. (1996). *І все-таки я тебе зраджу*. Центр Леся Курбаса: *Драматургічна Інтернет-бібліотека*.
<https://kurbas.org.ua/dramlab/neda/IvsetakyIa.pdf>
52. Неждана, Н. (1998). *Той, що відчиняє двері*. Центр Леся Курбаса: *Драматургічна Інтернет-бібліотека*.
<https://kurbas.org.ua/dramlab/neda/toischovidchyniaie.pdf>
53. Неждана, Н. (2018). *П'єси Неди Нежданої можна прочитати на сайті... А тут анотації*. Facebook. <https://www.facebook.com/share/p/1DkChnTWZK/>